

નવરંગી બાળકો.

સ્વ. ભોળીન્દ્રરાવ રતનલાલ દિવેટીયા બી. એ.

૮૮૦૮

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.
મેસર્સ. એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની.
સ્થલ કાલબાદેવી રોડ-મુંબાઈ

દીર્ઘાયુષી શી રીતે થવાય.

ભાષાન્તર કરનાર

રા. બા. ગોવિન્દભાઈ હાથીભાઈ દેશાઈ.

બી. એ. એલ એલ. બી. મુખ્ય ન્યાયાધીશ

ત્રીજી આવૃત્તિ.

લાંબી અને સુખી જીંદગી લોગવવી હોય તો વાંચો દીર્ઘા-

યુષી શી રીતે થવાય ? રૂ. ૨-૦-૦

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની, મુંબાઈ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૮૦૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ જીવનકાંડ ૧૫૫૩૦

વિષય ૨૪૪૨:૩

ગ્રીટીશ તેમજ દેશીરાજ્યમાં મંજુર કરેલી.

નવરંગી બાળકો

અનુવાદક.

સ્વ૦ ભોગીન્દ્રરાવ રતનલાલ દિવેટીયા બી. એ.

આકાશેઠ કુવાની પોળ-અમદાવાદ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

મેસર્સ. એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની.

સ્થલ. કાલ્યાદેવીરાડ-મુંબાઈ.

સંવત. ૧૯૭૮

સને. ૧૯૨૧

આવૃત્તિ ૩ છ.

પ્રત. રૂ૦૦૦

ક્રીમત રૂ. ૦-૮-૦

આ પુસ્તક સંબંધી સર્વ હક પ્રસિદ્ધ કર્તા એન. એમ.
ત્રિપાઠી, એન્ડ કંપનીએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૅપીરાઈટ રજીસ્ટર
૮૦૮

૧૯૪૨:૩

અમદાવાદ શંકાપુર વનમાળી વાંકાની પોળમાં હરીશાઈ
દલપતરામે પોતાના 'અન્યોદય' પ્રેસમાં છાપ્યું.

પ્રથમ આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

બાલકોને ન્હાની ન્હાની કથાઓ વાંચવી, સાંભળવી બહુ ગમે છે. એનો અનુભવ પોતાનાં બાલકોના શિક્ષણ ઉપર ધ્યાન આપતાં માળાપો અને શિક્ષકોને હશે. ગુજરાતીમાં ન્હાનાં બાળકો રસથી વાંચે-સમજે અને એમનાં હૃદય ઉત્તત થાય એવાં પુસ્તકો ગણ્યા-ગાંડ્યાંજ છે. બાલસાહિત્ય માટે મહેને મમતા હોવાથી સુંદરી મુખેશ્વરી વગેરેમાં બાલકો માટેની વાર્તાઓ આપેલી તે જનસમાજને બહુ ગમી હતી અને એવી વાર્તાઓ લખવા મહેને વારંવાર આગ્રહ થાય છે.

આવીજ વાર્તાઓનો “બાલવાડી” નામનો સંગ્રહ પ્રો. ગજજર માટે મહેં તૈયાર કરી બે વર્ષ થયાં એમને સોંપ્યો છે અને આશા છે કે એ ટુંક સમયમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

ટાઈપોયની વાતો લોક પ્રિય થતાં નિશાળમાં બહુતાં વિદ્યાર્થીઓમાં વહેંચાઈ. એ વાર્તાઓ સમજનારાં બાળકો કરતાં પણ નાનાં બાળકો માટે એક પુસ્તક તૈયાર કરવા આવા કામમાં હમેશાં ઉત્સાહી-મહારા અંગત રનેહી ભાઈ ભવાનીદાસ નારણદાસ મોતી-

વાળા બી. એ. એલ. એલ બી. એ સચના કરી અને એમણેજ આપેલા 'Those girls' નામના પુસ્તક ઉપરથી આપણા જનસ-
માજના આચારવિચારને રૂએ એવું સરળ બોધદાયક પુસ્તક યોજ-
વાનો શ્રમ કર્યો.

આ વાતો બાલકોને પ્રિય થઈ પડશે એ નિઃસંદેહ છે. એક પણ
વાત એવી નથી કે વાંચતાં વાંચતાં સંકાય થાય. જે ઉદ્દેશથી લખાઈ
છે, લખાવાઈ છે, તે ઉદ્દેશ સચવાય ને બહોળે હાથે વંચાવાય તે કૃત-
કૃત્ય માનીયું. અને આતંદની વાત એ છે કે આ પુસ્તક આપણા
લોકપ્રિય વાઈસરોય લોર્ડ હાર્ડિંગની જન્મ તિથિ નિમિત્તે જે દિવસે
આસોત્સવ ઉજવવાનો છે તેજ દિવસે બહાર પડે છે.

રાયપુર-અમદાવાદ.

તા. ૨૦ જુન ૧૯૧૬

}

ભોળીન્દ્રરાવ ર. દિવેદીયા.

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આજકાને ધર્મનું, નીતિનું, લઘુવ્યવહાર શહેરી થવાનું જ્ઞાન આપવા માટે વાર્તા જેવું એકેકે સાધન નથી એ પંચતંત્ર ઇસપત્નીતિના સમયથી તે અત્યાર સુધીના અનુભવથી સિદ્ધ થયું છે. મી. ગોલ્ડ જેવા સુપ્રસિદ્ધ બાલનીતિશિક્ષકનો પણ એજ અનુભવ છે. જે સમયમાં જાપવાની અનુકુળતા નહોતી તે સમયે માઆપો રાતના વાળુ ક્યાં પછી બાલકોને પાસે બેસારી રસભરી વાતો કહેતાં અને એ બદલે બાલકોમાં ધર્મ, બુદ્ધિ, નીતિ, વિકસતાં, આ બધામાં એકજ મુદ્દો યાદ રાખવાનો છે તે એજ કે બાલકો માટે વાતો કવિતાઓ, એમનીજ ભાષામાં, સરળ અને રસ પડે એવી ભાષામાં હોવાં જોઈએ.

કાઉન્ટ ટોલ્સ્ટોયની વાતો અને આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિઓની ગુજરાતમાં એટલી માંગણી થઈ કે બન્ને પુસ્તકોની બીજી આવૃત્તિ કઢાવવી પડી છે. બન્ને પુસ્તકો અનેક કુટુંબોમાં રસભર વંચાય છે અને બાલકોને પ્રિય થઈ પડ્યાં છે એ જોઈ સંતોષ થાય છે. ચાલતા ચુકેને અંગે કામળો વગેરેની મોઢવારી એટલી વધી છે

કે આ પુસ્તકો હજી ઘણાં સસ્તાં કરવાની અને સચિત્ર બનાવવાની ઇચ્છા ફળીભૂત થઈ નથી. પરંતુ ત્રીજી આવૃત્તિમાં ચિત્રો નાંખવા તીવ્ર ઇચ્છા છે. બાલકોમાટે બીજાં ઇતિહાસ વાર્તા સામાન્ય જ્ઞાનનાં પુસ્તકો બનતી અનુકુળતાએ પ્રસિદ્ધ કરીશ અને મને પાછલા અનુભવથી ખાતરી છે કે ગુજરાત એનો સ્વીકાર કરશેજ.

આ પુસ્તકપણ કાઉન્ટ ટોલ્સ્ટોયની વાતોની માફક ઉત્સાહી એન. એમ ત્રીપાઠીની કંપનીએ પ્રસિદ્ધ કરી ગુજરાતને અનુકુળતા કરી આપીછે માટે તેમનો ઉપકાર.

વીજર વીસા

શાન્તાકુમર

૮-૮-૧૯૧૬

ભોગીન્દ્રરાવ આર. દિવેદીયા.

અનુક્રમાવલિ.

૧ ગામડીયણુ ઓકરો	૧	૧૯ સાચું બોલનારો	
૨ ઓકરા બેગી રમનારી		ઓકરો	૬૩
ઓકરી	૨	૨૦ બહીષ્ણુ ઓકરી	૩૫
૩ લાલચુ ઓકરો	૩	૨૧ કથુ માનનારો ઓકરો	૩૭
૪ મહેનતુ ઓકરી	૬	૨૨ ઉદાર ઓકરી	૩૮
૫ વિચારમાં ચઢી જતો		૨૩ અદેખી ઓકરી	૪૦
ઓકરો	૭	૨૪ અધીરો ઓકરો	૪૨
૬ દયાળુ ઓકરી	૮	૨૫ સમજુ ઓકરી	૪૪
૭ જીદી ઓકરો	૧૧	૨૬ બેદરકાર ઓકરો	૪૬
૮ ઉઘોગી ઓકરી	૧૩	૨૭ શરમાળ ઓકરી	૪૭
૯ આળસુ ઓકરો	૧૪	૨૮ ગાતી ઓકરી	૪૯
૧૦ માંદબી ઓકરી	૧૬	૨૯ ઠોઠ ઓકરો	૫૦
૧૧ બૂલકણી ઓકરી	૧૮	૩૦ રથવાધ ઓકરી	૫૨
૧૨ ઠાવકી ઓકરી	૨૦	૩૧ સંતોષી ઓકરો	૫૩
૧૩ બહાદુર ઓકરો	૨૧	૩૨ મુગી ઓકરી	૫૫
૧૪ માયાળુ ઓકરી	૨૩	૩૩ અગાડી મુકેલો ઓકરો	૫૭
૧૫ મસ્તીખોર ઓકરો	૨૫	૩૪ ઠીકઠાક ઓકરી	૫૮
૧૬ સુખી ઓકરી	૨૭	૩૫ રોહી ઓકરી	૫૯
૧૭ ડોળી ઓકરી	૨૯	૩૬ બલો ઓકરો	૬૧
૧૮ બલી ઓકરી	૩૧	૩૭ પુછપાછ કરતો ઓકરો	૬૨
		૩૮ ધર્મીષ્ટ ઓકરી	૬૩

નવરંગી બાળકો

વાર્તા પહેલી.

ગામડીયાણુ છોકરી.

જમની મૂળ રહેવાશી બારેજડીની હતી. તહેના બાપને મુંબાઈ નોકરી હતી એટલે તે મુંબાઈ આવી. સાત વરસ સૂધી બારેજડીમાં રહી હતી. ત્યાં ન્હાની ઘાઘરી-કબળે ને કઢિ કઢિ ઓઢણી ઓઢતી. ગામની નિશાળમાં ભણવા જતી ને માની બેઠે ગાય લેંસને તળાવે પાણી પીવા લઈ જતી. સાથે રાખેલી ન્હાની ટોપલીમાં છાણુ પણુ લેગું કરતી.

આઠ વર્ષની થઈ એટલે મુંબાઈ ગઈ. ત્યાં ફરાક, ખૂટ, ઝાઘરવાળા ચણીયા, કુલેલી બાંયના કબળ પહેરવાના આબ્યા. થોડા દહાડા તો જમનીને નવું નવું લાગ્યું. નિશાળમાંથી ઘેર ને ઘેરથી નિશાળ. એવામાં જમનીને તાવ આબ્યો તે ઉતરેજ નહિ. જમની બહુજ નરમ થઈ ગઈ ને દાકતરોએ દેશમાં જવાની સલાહ આપી. જમની બારેજડી જવાનું સાંભળી ખુશ ખુશ થઈ. ત્યાં આઠેક દહાડામાં સાંજ થઈ, ને ઓઢણી ઓઢી ગાયને પાણી પીવાડવા

જવા માંડયું. દૂધ દહોવામાં, છાશ વલોવવામાં, માખણ કઢાવવામાં, લીંપવામાં, તળાવે જઈ દુગડાં ધોવામાં અને આવી ખુદી હવામાં જમનીને ખૂબ મજાહ પડતી. પંદર વીસ દિવસમાં તો જમની હાલ ખૂબ થઈને જ્યારે ત્હેના આપનો મુંબાઈ આવવાનો કાગળ આવ્યો ત્યારે આવી મજાહ ને હવા મૂકી જવું ગમ્યું તો નહિ, પણ શું કરે ?

વાર્તા બીજી.

છોકરા ભેગી રમનારી છોકરી.

ચંદા એકની એક છોકરી હોવાથી તેને છોકરા ભેગી રમવાની ટેવ પડી હતી. પાટોશમાંના છોકરાઓ જ્યાં જાય ત્યાં તે જતી. એક દિવસ છોકરાઓ પતંગ ઉડાડતા ઉડાડતા ખેતરો ને ટેકરા ઉપર ગયા. ચંદા તેમની પાછળ પાછળ ગઈ. ઉઠાળાને દિવસ હતો ને આછો તાપ પડતો હતો. છોકરાઓ સવારે જમી નિશાળના પાઠ કરીને નિકળ્યા હતા, ચંદા સાથે આવી છે, તે ખબર છોકરાઓને નહોતી. કેશવ નામનો એક આઠ વર્ષનો છોકરો પછીથી આવ્યો ત્હેણે ચંદાને ભેઈ. ચંદા છોકરાઓની પાછળ હાંકતી હાંકતી ફોડતી હતી. કેશવાએ ચંદાને કહ્યું. “ ચંદા ! તું ક્યાં આવે છે ? છોકરાઓની આવી રમતમાં છોકરીઓથી ન અસાધ્ય, બા ! પાછી બા ! ત્હારી માએ કેમ આવવા લીધી ? ”

ચંદાએ કહ્યું “ મારી માં બાંધતી નથી. ” આટલું બોલી દોડવા લાગી.

છોકરાઓ તો ખાડા-બેચાં, ટેકરા-ખેતર ખૂંદતા ખૂંદતા સાથે દોડતા હતા. ચંદા થાકી ગઈ હતી. રસ્તામાં વાડ-કાંટાથી પગે ઉઝરડા ભરાયા હતા. ચણીયો જરા ફાટ્યો હતો. આગળ ચાલતાં પગ લપસ્યો ને કરમોડ ખાધી. સામેથી એક ખેડુત આવતો હતો. ત્હેણે ચંદાને ઝાલી લીધી, નહિતો કેણુ જાણે શું થાત ! પેલો ખેડુત ચંદાને ઓળખતો, એટલે ત્હેને ઘેર મૂકી ગયો. ચંદાને ઘણા દિવસ પથારીમાં પડી રહેલું પડયું. પગની કરમોડને લીધે ઉભા રહેવાતું નહિ. ત્હેની પીડાનો તાવ પણ આવતો. મેળામાં કે લગનમાં જવાતું નહિ ને ચંદા ઘરમાં એકલી પડી રહેતી. પણ તે દિવસથી છોકરાઓ ભેગા ન રમવાનો તેણે ઠરાવ કર્યો ને તે ઠરાવ પાળ્યો.

વાર્તા ત્રીજી.

લાલચુ છોકરો.

જગુ ભલો; બહાલસોયો, કહ્યું માનનારો, અને ડાહ્યો છોકરો હતો; તો પણ ત્હેનામાં એક મ્હોટો દોષ હતો. તે ખંદુ લોભી ને અધીરો છોકરો હતો. તે હમેશાં મુઘઠ રહેતો. ત્હેના બાળ હમેશાં હોળેલા રહેતા. ચંદી, કબજો ચી-

ખખાં રાખતો. માથામાં જૂ નહોતી તેમજ પગે કે શરીરે મેલ નહોતો રહેતો. જશુને બધા બોલાવતા. આવા સાત આઠ વર્ષના દેખાવડા ને ડાહ્યા છોકરાને સાફ સાફ ખાવાનું જોઈતું હશે અને ખાવાના માટે ગાંડો થાય એમ કોઈ ધારતું નહિ. ચૈત્ર મહિનામાં તેની વરસગાંઠ આવતી અને તે દહાડે શિખંડ થતું. દરમહિને માને પૂછતો કે “ બા, બા ! આ કયો મહિનો ? ચૈત્ર મહિનો ? ” ઘરમાં બીજાંની વરસગાંઠ ક્યારે આવે તેની વાટચ જોતો. કોઈ મહેરબાન પરોણા આવતા ત્યારે ગળ્યું થતું એટલે બા ! મામા ક્યારે આવશે ? નટવર કાકા ક્યારે આવશે ? એમ વારંવાર પૂછ્યા કરતો, દિવાળી, હોળી, સંક્રાન્ત રામનવમી, દશરા માટે એકે પગે થતો. દુકામાં સાફ સાફ અને ગળ્યું ખાવાનું ક્યારે મળે એમ એના મનમાં થયા કરતું હતું. બધાં ગળ્યાંમાં શિખંડ મળ્યું એટલે બસ. એના આનંદનો પાર રહેતો નહિ.

જશુના ન્હાના કાંઈ મંગળની આજ વર્ષગાંઠ હતી. વળી ‘ મામા ’ આવ્યા હતા એટલે શિખંડપુરી કર્યો હતાં. શિખંડનું નામ સાંભળતાં જશુના મોમાં પાણી આવ્યું અને ક્યારે જમવાની વખત થાય એમ થતું હતું. શિખંડ બધાંને ભાવતું અને માએ શિખંડની વાત કરી તે વખતે બધાં છોકરાં હરખથી માને વળગી પડ્યાં—બધે માજ શિખંડ હોય ની ?

જમવાની વખત થઈ; પડાળીમાં પાટલા મંડાયા, આળીયો પીરસાઈ-વાડકામાં શિખંડ ભરાયો, લાણું તૈયાર છે એમ કહેવા નોકર ઉપર ગયો. બધા હેઠળ આવતા હતા એટલામાં તાર આવ્યો ને તાર વાંચવામાં રોકાયા. મા પણ તારનું નામ સાંભળી બહાર આવી. રસોડામાં સૌથી આગળ જગુ હતો, પાટલા ઉપર બેઠો હતો અને બધાના આવવાની વાટ જોતો હતો. કોઈ આવ્યું નહીં. પા કલાક થઈ ગયો ને સામે મ્હોં આગળ મશાલાદાર શિખંડ પડ્યું હતું. પડશાળમાં કોઈ નહોતું. અધીરા-લોભી જગુનું મન ન રહ્યું. ‘ સહેજ ચાટું ! કોણ જોવાનું છે ? ’ કહી આંગળી બોળી. ‘ લાવને બીજી વાર ચાટું. ’ કહી આંગળી બોળી મોંમાં નાંખે છે ત્યાં મા આવી પહોંચી. મા જગુને શિખંડ ચાટતાં જોઈને ભવાં મ્હડાવી બોલી “ જગુ ! એટલામાં ઉતાવળ આવી ગઈ કે ! ચાલ ! આજ ત્હને નહીં મળે ! બહાર જા ! ” જગુ નીચે મ્હોંએ પાટલા ઉપરથી ઉભો થતો-બહાર ગયો. શિખંડની બેજ આંગળી બોળી હતી તેજ. પણ તે દિવસથી જગુના મ્હોં આગળ આવવાનું હોય તોપણ તે અધીરો થતો નહિ.

વાર્તા થોથી.

મહેનતુ છોકરી.

જીવા પટેલની છોકરી મંછી બાર વર્ષની હતી; અને તે મ્હોટી બાયડીઓ જેટલું કામ કરતી. ત્હેને કામ કરવું પડતું એમ નહિ પણ કામ કરવું ત્હેને ગમતું પણ ખરું. ખડાર છાણા વીણવા જતી; ન્હાનાભાઈને તેડી તેડી ફરતી; કુવે પાણી ભરવા જતી; વાસણ માંજવા લાગતી; દળવા-ખાંડવામાં મદદ કરતી. કામ કરતાં કંટાળતી નહીં, મોં ચઠાવતી નહીં, બબડતી નહીં, પણ હોંશે હોંશે કરતી. મા કે બાપ અગર કોઈ આળ્યું, ગયું કંઈ કામ બતાવે તે મંછી ચડપ લઈ કરતી. મંછીને ન્હાનાં મ્હોટાં ભાઈ ખડેન હતાં. મ્હોટો ભાઈ જીવા પટેલની સાથે ખેતરમાં જતો અને મ્હોટી ખડેન સાસરેથી આવતી ત્યારે ગાય ભેંશ દહોવામાં-દળવામાં-છાશ કરવામાં છાણું થાપવામાં માને કામે લાગતી.

એક દિવસ સાંજના જીવાપટેલ રોજ કરતાં બહેલા ગાડું લઈ ઘેર આળ્યા. એમના ચહેરા ઉપરથી કંઈક માઠો બનાવ બન્યો હોય એમ લાગતું હતું. જીવાપટેલના મ્હોટા છોકરા રણછોડને માથામાં વાગ્યું હતું. ખેતરમાં ખેડતાં ખેડતાં બળદ ભડક્યા અને નાઠા. રણછોડ પાછળ દોડ્યો ને દોડતાં પડ્યો તે સાંતીડા સાથે માથુ અફળાયું ને બેભાન

થઈ પડ્યો. મા આજ કંઈ ઘર કામે ખંડાર ગઈ હતી. ઘરમાં મંછી હતી. પટેલનું ઘર ગામના ઝાંપા પાસે હોવાથી ને વખત એવો હોવાથી કોઈની મદદ મળે એમ નહોતું. મંછી આપની સાથે ગાડા પાસે ગઈ, ને બે જણે થઈ રણ-છોડને ઘરમાં આણ્યો. મોસમ હોવાથી જીવા પટેલને ખેતરમાં રહેવું પડતું. પટલાણીને છોકરાં સંભાળવાનું તેમજ ઘર કામ કરવાનું હતું. આમ હોવાથી મલમપટા કરવાનું, રણ-છોડને સુવાડવા-ખેસાડવાનું, એને જોઈતી વસ્તુ લાવી આપવાનું, રાત દિવસ અખંડ ઉબાગરા કરવાનું કામ મંછીને માથે પડ્યું. મંછીએ તે કામ ઉમંગથી ઉઠાવી લીધું ને થોડા દિવસમાં મંછીની મહેનતથીજ રણછોડ સાને થયો.

વાર્તા પાંચમી.

વિચારમાં રહી નતો છોકરો.

મણીઓ ઉન્હાળામાં એક રવીવારે હોડતો હોડતો મા પાસે ગયો અને માને કહ્યું “ બા, બા, તું કહે તો હું, બેન ને માશી નહીપાર આપણા ખંગલો જઈએ, ત્યાં આપણા ખંગલામાં-ખાગમાં ફરીશું ને આહપાણી કરી પાછાં આવીશું. મજાહ પડશે ! અમે કાંઈ તોફાન કરીયે છીએ ? મહેં આજ લેસન કર્યું છે ને ખેને પણ વાંચ્યું છે. ”

બન્ને ખાલકો માને બહાલાં હત્યાં અને બન્ને માને કે

માશીને કાયર કરતાં નહોતાં, આજે મણીયાને બંગલે જવાનું મન થયું તો લલ્લે જાય કહી માણે રજા આપી. મણીઓ, રમણી અને માશીએ ન્હાની ગાડી જોડાવી અને ચાર વાગ્યે ઘેરથી નીકળી પાંચ વાગ્યાને સુમારે નદી પારના બંગલે પહોંચ્યાં. માણી બહાર ગયો હતો. ઝાપો ઉઘાડ્યો અને ઘેરથી આણેલી કુંચીવતે બંગલો ઉઘાડ્યો. મણીઓ અને રમણી આજ આનંદમાં હતાં. લુગડાં કાઢ્યાં, ટંદુને ઘાસ નાંખ્યું. ગાડીવાનને દેવતા સળગાવવાનું કહ્યું. ઊકરાં ન્હાની ડોલવતે કુવે પાણી કાઢવા દોડ્યાં, નાહ્યાં. માશીએ ચાહની તૈયારી કરી. બંગલામાં ચાહાદાની, ખ્યાલા ખાંડ ચાહ રહેતાં હતાં. નાહીને સાથે આણેલો મગજ ચેવડો; ચટણી વગેરે ખાધું. એટલામાં ચાહ થયો પણ દૂધ નહોતું. દૂધ સાંભરતાં દૂધ લઈ આવવા ગાડીવાનને બોલાવ્યો. ગાડીવાન નદિયે ગયો હતો. મણીયાને એમ થયું કે માદલપુરમાંથી હમૈશ લાવતા ત્યાંથી દૂધ હુંજ લઈ આવું કહી ઉઠ્યો. હાથમાં લોટો લઈ ઝાંપા બહાર ગયો. ખેતરોમાં ટુંકે રસ્તે જવા પેઠો. ત્યાં મ્હોટા ખેતરમાં એક કુવો હતો. એ કુવાનો કોસ ચાલતો હતો. કોસનો અવાજ કાનને સારો લાગતો હતો. કોસમાંથી પાણી થાળામાં પડતું તે સાંભળવાની અને જોવાની મણીયાને મનહ પડી. પાણીવાળા ખાગમાં લીલો પાક ઉગ્યો હતો. ત્યાં વડ અને આંખાની ઘટામાંથી કોયલના મીઠા ટહુકાર આવતા હતા, મોર કળા

ઠરી નાચતો હતો. લીલાં પીળાં પતંગીયાં ઉડતાં હતાં. સામે સુરજ આથમવાનો વખત થવાથી આકાશમાં રંગ છવાયો હતો અને માદલપુરના મહાદેવના મંદિરમાંથી લજ-નના સૂર સંભળાતા હતા. આ બધું જોતાં મણીઓ તો વિચારમાં પડ્યો અને વાડ પાસે પતંગીયાં જોતો ઉભોજ રહ્યો. કેટલો વખત ગયો તડેની ખખર જ પડી નહિ. બંગલામાં રમણી-માશી વાટચ જોતાં બેસીજ રહ્યાં. હમણું મણીઓ દૂધ લઈ આવશે ને આહ પીશું. મણીઓ આવેજ શાનો ! આહ ઠરી ગયો, દેવતા ઓલવાઈ ગયો. ગાડીવાન આવ્યો. બધાં મણીયાને શોધવા ગયાં, ને દૂધવાળાને ઘેર ગયાં. તો મણીઓ મળેજ નહીં, આખરે પાછાં આવતાં મણીયાને ખેતરમાં વાડ પાસે ઉભેલો જોયો. મણીઆની ધુનમાં ને ધુનમાં આહ ન પીવાયો એટલુંજ નહી પણ બધાં હીલગીર થયાં અને બંગલે ન આવ્યાં હતાં તો સાડ એમજ થયું.

વાર્તા છઠી

દયાળુ છોકરી.

સંતોકને એની મા મંછી પટલણે સવારના ખેડારમાં શેજની માફક શેટલો ઘી ને ગોળ ખાવા આવ્યો. સંતોકે

ખાવા બેઠી ત્યાં ત્હેને વાડામાંનાં કુરકુરીયાં સાંભર્યાં. અડધો રાટલો ખાધો ને હાથમાં રાટલો ને ધી લઈ ઉભી થઈ. આ બેઈ મંછી પટલણ બેઠ્યાં. “સંતોક ! આમ ખાતી ખાતી કેમ ઉઠી ? રાટલો લઈ ક્યાં જાય છે ?”

સંતોક—મા ! કાલની આપણી કુતરી વિઆઈ છે તે કુરકુરીયાં જોવા જવું છે. કુતરી બિચારી બૂખી હશે ત્હેને રાટલો આપીશ. મને નહિ જવા દે !

મંછીથી સંતોકને કહી ના કહેવાતી નહીં કારણ સંતોક કહી ખોટું કામ કરતી નહીં.

‘ જા ! બેઠી આવજે, એટલી રજા મળતાંજ સંતોક ખૂદાર દોડી. ઘર આગળ આંગણમાં પોપટ પાંજરામાં હતો ત્હેણે સંતોકનો ઘાંટો સાંભળ્યો એટલે ‘સંતોક ખડેન !’ ની બૂમ પાડી. સંતોક પાંજરા પાસે ગઈ ને પોપટના માથા ઉપર હાથ ફેરવીને ત્હેને એક લીલું મરચું આપ્યું. આગળ જતાં ગાય બાંધી હતી તે સંતોકનો પગરવ સાંભળી બરાડી. સંતોક ગાય પાસે ગઈ, બે મીનીટ ત્હેના ગળે હાથ ફેરવી આગળ ચાલી. ત્યાં લેંસે માથું ફેરવ્યું. સંતોકે લેંસ પાસે જઈ ત્હેની પીઠે હાથ ફેરવ્યો. પાસેજ ઉભેલાં બકરી અને ત્હેનાં બચ્ચાં ગેલ કરતાં સંતોક પાસે આવ્યાં, સંતોક વાડામાં ગઈ ત્યાં કુતરી ભરી પણ સંતોકને જોતાંજ નરમ થઈ ગઈ ને પુછડી હલાવી સંતોક તરફ દોડી. સંતોકે

હોના શરીર ઉપર હાથ ફેરવ્યો ને કુરકુરીયાં પાસે બેઠી. કુરકુરીયાંને રમડયાં-પંખાળ્યાં. કુતરીને આણેલો રાટલો ને ઘી ખવડાવ્યાં અને પછી ઘેર ગયું.

વાર્તા સાતમી.

જીદી છોકરો.

“ જમસેદ જમસેદ ! એટલો આઘા ન જા ! ભરતીનો વખત છે. ચાલ જોઉં આમ પાછો આવ ! ” જમસેદ પોતાની મ્હોટી જોડેન પીરોજ પાસે આવ્યો ને બોલ્યો “ પીરોજ ! મોજા આવતાં હોય તે વખતે રેતીમાં દરિયાના પાણીમાં ઢોડવામાં મળહ પડે છે. વળી માયજી કહેતાં હતાં કે દરિયાના પાણીથી શરીર મજબૂત થાય છે. ”

પીરોજ—જમસેદ ! તે ખરું ! પણ ભરતી આવતી હોય તે વખત નહિ અને વળી બહુ દૂર જવાય નહી. એકાદ મોજી આવે તો ઘસડાઈ જવાય; સમજ્યો ?

જમસેદ—પણ દરિયો શાન્ત છે; પછી શી રીતે ઘસડાઈ જવાય ?

પીરોજ—તું તો જીદી ને મનમોજી છે. નથી જવાનું; રમ અહીંયાં મ્હારી પાસે.

આ વાત જમસેદને ન ગમી. મોં ચડાવી જરાક દૂર રેતીમાં જઈ બેઠો. પીરોજ બેઠી બેઠી ગપસપ વાંચવા

લાગી ને જમસેદની વાત બૂલી ગઈ. જમસેદ દરિયા તરફ ગયો. ભરતી આવતી હતી. છેટે છેટે રેતીના નાના ઢગ બેટ જેવા લાગતા હતા અને તેના ઉપર દરિયાનું પાણી ફરી વળતું હતું. જમસેદ રમતો રમતો એક બેટ ઉપરથી બીજા બેટ ઉપર ફલાંગો મારતો આગળ ચાલ્યો. દરિયાનાં મોજાં આવતાં હતાં અને જમસેદને બદન ઉંચું ને ઉંચું લેવું પડતું હતું. ખૂટ-મોજા તો કાઢી લીધાં હતાં. આમને આમ મજાહ મારતો ને મજાહ માણતો દરિયામાં રમવા લાગ્યો. એટલામાં મોટું મોજું આવ્યું ને જમસેદ કાંઈક ગભરાયો, વળી પાછો શાન્ત થયો. પીરોજની તે બહુ દૂર નિકળી ગયો હતો. પીરોજની નજર જમસેદ ઉપર પડી ને તેણે પાછા આવવા ખૂબ પાડી. જમસેદ પાછો ફરે તેટલામાં તો બીજું મોટું મોજું આવ્યું-મોજાનો ધક્કો જમસેદને લાગ્યો અને જમસેદે અડબડીયું ખાધું. પીરોજએ જોયું ને તે દોડી. જમસેદ પાણીમાં પડ્યો પણ સારા લાગ્યે પાણી ઉંડું નહોતું એટલે બચ્યો. પીરોજએ ઉચકી બહાર આણ્યો. જમસેદ થોડી વારે લાનમાં આવ્યો ને પોતાના છદીપણા માટે શરમાઈ ગયો.

વાર્તા આઠમી.

ઉઘોગી છોકરી.

ચતુરા જેવી ડાહી અને ઉઘોગી છોકરી મહેં જોઈ નથી. એને નકામું ખેસી રહેવું તો ગમતુંજ નહિ—હંમેશાં કાંઈને કાંઈ કર્યા કરતી. કાંતો ચોખા વીણે, કાંતો શીવે, ભરે, વાંચે, ઘરકામ કરે, ન્હાના ભાઈને રમાડે, પાઠાપાઠો-શીને મદદ કરે. ફાટેલાં લુગડાં શીવી ગરીબોને આપતી, કોઈની છત્રી સાંધી આપતી તો કોઈનો કોટ સાંધતી. નિ-શાળમાં પણ ભરતશિવણીમાં પહેલી આવતી. ચતુરાએ તૈ-યાર કરેલી વસ્તુઓ પ્રદર્શનમાં હોયજ. પહેરણુ-ઝલલાં વેતરતાં શીખી હતી.

ચતુરાને આજ દશ વર્ષ પુરાં થયાં—આજ ત્હેની વ-ર્ષગાંઠ હતી તેથી ત્હેને કાંઈ લઈ આપવા એની મા અને બાપ બજારમાં લઈ ગયાં. બજારમાં મ્હોટી મ્હોટી દુકાનો જોતાં જોતાં ગયાં ત્યાં છ સાત વર્ષની છોકરી ઉભી હાંચ. એવી પુતળી દીઠી. આ પુતળીને ફરાક પહેરાવ્યું હતું ને પુતળી ઉપર મ્હોડેલી ચીઠી ઉપર લખ્યું હતું કે “આની સાથે બચ્યાં તેમજ સ્ત્રીઓનાં કપડાં કેમ તૈયાર કરવાં તેની સૂચના સહિત ચોપડી મળશે અને કાગળના નમુના પણ મળશે. સૂચના બધી ભાષામાં છે.” આ વાંચી ચતુરાને એ પુતળી દેવાતું મન થયું ને ત્હેના પિતાએ અઢી રૂપીઆ

ખરચી પુતળી અપાવી. પુતળી મળતાંજ ચતુરા ખુશ ખુશ થઈ ગઈ અને ચોપડી વાંચવા લાગી. નમુના પ્રમાણે લુગડાં વેતરવા વિચાર થયો અને માને કપડું લાવી આપવા કહ્યું. માએ તરતજ મલમલ સોય દોરો ખાસ નવાં ને નવાં ચતુરાને માટેજ લાવી આપ્યાં. ચતુરાએ પુતળીને માટે બદન લાઇને માટે ન્હાતું ખમીસ વેતર્યું ને શીંચું, લાઇને પોતાના હાથે શીંવેલું ખમીસ પહેરાયું, ને “ચતુરા ! આ ખમીસ તેં શીંચું.” એમ કોઈ કહે તો તે ખુશ થતી અને હાથ હાથ કુદતી. આમ ધીરે ધીરે ચતુરા આગળ વધી ને બીજે પથેં આપને કહી સંચો મંગાવ્યો. ચતુરા હવે લુગડાં—કામ ચલાઉ લુગડાં શિવવામાં હોંશીયાર થઈ છે ને બીજાને શીંખવે છે,

વાર્તા નવમી.

આજસુ છોકરો.

આયમાય ને આજ પહાર જવું હતું. એ ચાર કલાકનું કામ હતું એટલે દારાને લઈ જવો ઠીક ન લાગ્યું; તેથી તહેણે દારાને કહ્યું કે “દારા ! આજ તું ઘેર રહેજો હોં ? કાવસણની જર અને બહેરામને ત્હારી સાથે રમવા આવવા કહ્યું છે. ચાર વાગ્યે આવશે. આજ્યા પછી આવી ચાહ-કરી

આપસે. ત્યાં સુધી લાવજો, કોપી લખજો અને હારમોનીયમ ઉપર જરા હાથ બેસાડજો હાં ! ”

આયમાય ઘર ખહાર નિકળ્યાં કે દારાનું ચક્કર ખસ્યું. પહેલો તો આરામ ખુરશી ઉપર પડ્યો, આળસ મરડી બગાસુ ખાઈ ઉભો થયો. ખુરશી ઉપર બેસી હાર્મોનીયમ ઉઘાડ્યું, સારીગમ વગાડી, કરણરાજરે-ગત ચાલી વળી હાર્મોનીયમ ઉપરથી મન ઉઠ્યું-એકદમ ધમણ બંધ કરી. ધબ લેતું હાર્મોનીયમ બંધ કર્યું. કોચ ઉપર પડી ગપસપનાં પાનાં ફેરવ્યાં, તે નાંખી દીધું. લેસનની ચોપડી લીધી ને મ્હોટેથી વાંચવા મંડ્યો. અડધો પાઠ થયો ત્યાં આળસ આવ્યું ને ચોપડી ફેંકી દીધી. દારાને એટલું આળસ હતું કે એક કામ ઉપર મન ચોટતું નહી. દારાએ આયાને બોલાવી કબાટ ઉઘાડવા કહ્યું. કબાટમાંથી રમકડાં-કીન્ડર ગાર્ટનની રમતો કાઢી બે ત્રણ રમતો શરૂ કરી ત્યાં મન ચગડાળે ચડ્યું ને રમતો ત્યાંને ત્યાં પડતી મૂકી. આયાએ દારાને કોપી લખવા કહ્યું ને દારાનો મિત્રજ ગયો-
“ આયા ! તું મુંગી મર ! મ્હને કોપીનું માથાકુટીયું કામ ગમતું નથી. મારે બદલે તું લખ. ” દારા બાગમાં જઈ કાંકરા ઉછાળવા લાગ્યો-વળી કંટાળીને ઘરમાં આવી ખુરશી ઉપર પડ્યો, ત્યાં પાળેલાં બિલાડીનાં બચ્ચાં આવ્યાં. બચ્ચાંને જોતાંજ હરખાઈ બચ્ચાંને ઉપાડી લીધાં અને અડધીમાં કંબાર ઉપર ‘ ફલાવર પોટ, ’ ચીની વાસણો, કાચનાં

સામાન ગોઠવ્યો હતો ત્યાં એક ખચ્ચાને સુકી ખીબને પોતાના ખોળામાં રાખી પંપાળવા લાગ્યો. થોડી વાર થઈ ત્યાં ખીબ ખચ્ચાને હેઠળ ઉતરવા મન થયું ને રસ્તો ખોળવા મંડ્યું. દારા એટલો આળસુ હતો કે ઉભા થઈ ખચ્ચાને લેવાની કડાકુટ ગમી નહી. ખચ્ચું વાંકું વળ્યું ત્યાં ચીની વાસણ સાથે અથડાયું ને વાસણો ધખોધખ નીચે ગખડયાં ને ત્રેના કકડેકકડા થઈ ગયા. ઉઠવાની આળસે કેટલું નુકશાન થયું ?

વાર્તા દસમી.

માંદલી છોકરી.

ગરીબ ખિયારી કૃતિમા ! કૃતિમા હમેશાં માંદી અને દીલગીર રહેતી હતી. આઠ વર્ષની ઉંમરે કૃતિમા એની માશી નુરખીબી સાથે ખંભાત ગઈ. નુરખીબીને ઘણાં છોકરાં હતાં એટલે એમની સાથે થોડા દહાડા રહેશે તો ઠીક થશે એમ ધારી કૃતિમાને એની માએ મોકલી. કૃતિમાને પોતાને ભાઈ કે ખંડેન નહોતાં. અને તેથી તેમજ જન્મથીજ નખળી હોવાથી ઘેર એકલી પડતી. નુરખીબીનાં છોકરાં આનંદી ને મજબૂત હતાં. એક દિવસ નુરખીબી છોકરાંને લઈ આરસ હતો એટલે રાત્રે દરિયા કિનારે આવેલી મસીદમાં ગઈ. ત્યાં રાતની ઠંડીને લીધે ને મૂળ નખળી એટલે કૃતિ-

માને શરદી લાગી ને ત્હેનો તાવ આવ્યો તે કેમે કયો ઉતયોજ નહી. નુરખીખીએ કૃતિમાની માને કાગળ લખ્યો. મા આવીને કૃતિમાને લઈ ગઈ. ગામ ગયા પછી દવા અને રાત દિવસની સારવારથી કૃતિમાને તાવ તો ઉતયો પણ શરીરમાં બેર રહ્યું નહી. કાંતો ખુરસી ઉપર-કે પલંગ ઉપર પડી રહેતી. એનાથી કાંઈ કામ થતું નહિ. બહુ હીંડાતું નહી. ઘણું ખર્ચ આરામ ખુરસી ઉપર પડી રહેતી. મગજ નબળું પડી ગયેલું એટલે નિશાળે જવાતું નહિ. એકલી પડવાથી હીલગીર રહેતી; રાત્રે તો ત્હેની પાસે બેસી ત્હેની મા, ત્હેનો આપ પત્તાં વડે રંગબાજી ખીઝીક રમતો. પણ દિવસના કૃતિમા એકલી પડતી. એક દહાડો બપોરે કૃતિમા ખાટલા ઉપર પડી હતી ત્યાં પડોશમાંથી ઘોળી બિલાડી આવી. બચ્ચું હતું પણ ત્હેનાં રૂંવાટાં ઘોળા ખરફ જેવાં ને સુંવાળાં રેશમ જેવાં હતાં. કૃતિમા આ બિલાડી બેઠ હશી ને પોતાનો દૂધનો ખ્યાલો ધર્યો, દૂધની લાલચે બચ્ચું પાસે આવ્યું ત્હેને ઘોળામાં બેસાડી દૂધ પાચું ને રેશમ જેવા સુંવાળા રૂંવાટા ઉપર પોતાનું મોં ફેરવ્યું. કૃતિમાને આ બિલાડી ગમી અને માને રાખી લેવા કહ્યું. પડોશથી કૃતિમાને ઓળખતી અને ત્હેની નબળી સ્થિતી બાજુતી એટલે બચ્ચાને આપ્યું. તે દિવસથી કૃતિમાનો આખો દિવસ 'ખુસી'ની સાથે રમત રમવામાં ને ત્હેની સાથે ઉઠબેસ કરવામાં જતો.

વાર્તા અગીયારમી.

ભૂલકણી છોકરી.

વિનોદ ભણી, માયાળુ અને સારા સ્વભાવની છોકરી હતી. કોઈને કનડતી નહોતી; કંકાસ કરતી નહોતી એમ બધી રીતે ડાહી હતી. પણ હેનામાં એક મોટો દોષ હતો. તે માત્ર ભૂલકણી-જળરી ભૂલકણી હતી. મા-ભાઈ જોડેન કે બાપ કાંઈ મૂકવા આપે તો તે કયાં મૂકયું તે ભૂલી જતી. કોઈને કહેવાને મોકલે તો તે પણ ભૂલી જતી. કાંઈ કામ કરવાનું કહ્યું હોય તે પણ ભૂલી જતી. નિશાળમાં મ.સ્તર રોજ લેડડતા. કારણ એક દિવસ પેન ભૂલતી, તો બીજે દિવસે ચોપડી કે સલેટ ભૂલતી. નિશાળમાં એક દિવસ છત્રી રહી જતી તો બીજે દિવસ કોપી રહી જતી. વિનોદ જ્યાં ત્યાં બેસતી એટલે એનાં લુગડાં મેલાં થઈ જતાં. મા કહેતી કે રવીવારે ધોળી આવશે માટે હારાં લુગડાં સંભારીને આપજે ને આવે ત્યારે રાખજે. પણ વિનોદ ધોળી આવે ત્યારે ગભરાતી, કારણ પોતાનાં લુગડાં કયાં મુકયાં છે તેની હેને બળર રહેતી નહી. પેટી પાછળ ખુણામાં, દાદર નીચે, ડુચામાં જ્યાં ફાવે ત્યાં નાંખતી ને માંડ એકઠાં કપડું ધોળીને ત્યાં જતું. વિનોદને વિનોદની મા બહુ કહેતી પણ ભૂલકણી સ્વભાવ ખસતો નહિ.

એક દિવસ બધાંને ગરબામાં જવાનું આવ્યું. ગર-

બામાં જવાનું સાંભળ્યું ત્યારથી વિનોદનો આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. વિનોદનો રાગ સારો હતો અને એને બે ચાર સારી ગરબીઓ પણ આવડતી. ‘નાના રાસ’ અને “ગીત-માળા” માંથી બે ચાર ગરબા ગાઈ પણ ગઈ. સાંજ પડી ને ગરબામાં જવાનો સમય થયો. જમીખાઈ લુગડાં પહેરી તૈયાર થવાને પેટી ઉઘાડી. બધાં કપડાં ખૂદાર કાઢ્યાં પણ ખૂદાર પહેરી જવાનાં કપડાં-બદન નિકળ્યું નહી. ‘ગુલાબી બદન ને ઘોળો ચણીયો હંસરાજ શેઠને ત્યાં લગન વખત પહેર્યો હતો તે મેલો હતો પણ ઘોવા આપ્યો નહોતો, ત્યારે ગયો કયાં ?” સફેદ ફૂલાલીનું બદન પેટી પાછળ ધૂળમાં રગદોળાતું હતું. તે પણ ઘોવાનું રહી ગયું છે, ત્રીભું કબાટમાંથી ચુંથાએલું નિકળ્યું. આમ તમામ લુગડાં ઉથલપાથલ કર્યા પણ સારાં લુગડાં નિકળ્યાં નહી. એટલામાં વિનોદની મા તૈયાર થઈ આવી બુએ છે તો વિનોદ એવીને એવી હતી. કારણ બાણતાં ગુસ્સે થઈને બોલી ! “હજી તારો ભૂલકણો સ્વભાવ ન ગયો ! આવાં મેલાં લુગડાં પહેરી હું તંને લઈ જવાની નથી. આજ તું ઘેર રહે !” વિનોદને ઘેર રહેવું પડ્યું તે ગમ્યું તો નહિ પણ કરે શું ! ગરબામાં સારાં લુગડાં પહેરી જવાની, ત્યાં જઈ ગરબા ગાઈ બધાના વખાણ સાંભળી ચોપડી ને તાસકની લાણી લેવાની આશા હતી તે બધી નકામી ગઈ. પણ તે દિવસથી ભૂલકણો સ્વભાવ પણ ગયો.

વાર્તા બારમી.

ઠાવકી છોકરી.

સગુણા જેવી ઠાવકી અને સંભાળ રાખનારી બીજી છોકરી મ્હેં જોઈ નથી. સંભાળ રાખવી અને સાચવીને કામ કરવું એ ગુણ છે, અને આ ગુણ સગુણામાં હતો. ઘણી છોકરીઓના હાથ પગ અને આંખો નકામા હોય છે. હાથમાં લે કે પડે-પગે ઘણી વસ્તુઓ અથડાય ને આંખ ક્યાં ફરતી હોય ! કાંતો જાતે અથડાય અગર હાથમાંથી ઢાળે ફેાડે, સગુણાને આમાનું કાંઈ થતું નહિ. સગુણા પાસે બે ઢીંગલી હતી, એકનું નામ ડાલી અને બીજીનું નામ પોલી. ડાલી ત્રણ વર્ષ થયાં સગુણા પાસે હતી છતાં નવા જોનારને ડાલી આજજ લીધી હોય એમ લાગતી. ડાલીની આંખો, માથાના વાળ, પગમાંને હાથમાંનાં ઘરેણાં અને કપડાં પણ નવાંજ લાગતાં. સગુણાના ખેલનાં વાસણ પણ કેવાં ચોખખાં ! વાસણમાંથી એક ઓછું થયું નહોતું અને બધાંએ ચકચકાટ હતાં. આ વાસણો પણ સગુણાના મામા ચાર વર્ષ ઉપર કાશીએ ગયા હતા ત્યારે લાવ્યા હતા. ચાર ચાર વર્ષની વસ્તુઓ આમ સગુણાની પેઠે કેટલી છોકરીઓ સંભાળી રાખે છે ? બીજી ઢીંગલી પોલીના વાળ કાંક જથરપથર થયા હતા. અને તેનો એક પગ ભાગી ગયો હતો. આ પણ કાંઈ સગુણાએ ભાગ્યો નહોતો. આ ઢીંગલી તો સગુણાની

મોટી પહેનની હતી અને તે કાંઈ સગુણા જેવી ઠાવકી કે ચોકસ નહોતી. મોટી પહેને પોલીને એમને એમ નાંખી મૂકી હતી ને અંધારામાં પોતાનોજ પગ આવવાથી ભાગી ગઈ. આ ઢીંગલી સગુણાને મળી અને સગુણાએ એને માટે નવું ક્રોક કર્યું અને તે એવી રીતે પહેરાવ્યું કે પગ ભાગેલો જણાયજ નહી. પોલી ડોલી કરતાં ચાર વર્ષની જૂની ઢીંગલી હતી છતાં જેવી લેને મળી હતી તેવીને તેવીજ હતી.

સગુણાને એના બાપના મિત્રો અને એની માશી અને કાકી તરફથી નાની વાર્તાઓની ચોપડીઓ, છબીઓ ચિત્રો વગેરે વખતા વખત મળતાં. એની એણે એક લાયબ્રેરી ખનાવી. દરેક ચોપડીને જાતે પુઠું ચઢાવતી અને સંભાળથી વાંચી મૂકી રાખતી. એના પાનાના ખૂણા વગેલા નહોતા કે એમાં ડાઘા ડુધી નોંહોતાં; આમ સગુણા પોતે જાતે અને તેની વસ્તુઓ એવી ને સારી હાલતમાં રહેતી.

વાર્તા તેરમી.

બહાદુર છોકરો.

વાલકો અને લેની ન્હાની પહેન કાશી વલસાડ બંદરમાં રહેતાં હતાં. તેમનો બાપ બુધીયો માછીમારના ન્હા-

છુમાં ખલાસી હતો. બુધીયો આજ હોડી લઈ દરિયામાં ગયો હતો. વાલકો અને કાશી બાપની રાહ જોતાં દરિયા કિનારે ઉભાં હતાં અને આવતાં મોજાં જોઈ આનંદ પામતાં હતાં. દરથી બોટ જણાઈ ને કાશી બોલી વાલકા ! વાલકા ! જો આપણા બાપની બોટ જણાય ને જો તે ઉભા—

વાલકો—ખરે કાશી ! બાપા આવે છે ? ચાલ માને કહીયે.

કાશી ના ના આવવા દે. ચાલને ઉપર લેખડ ઉપર જ્યાં બોટ ઉભી રહેશે ત્યાં જઈએ.

ભાઈ બહેન ઉપર લેખડ ઉપર જવા દોડ્યાં અને બુધીયાની બોટ પણ મોજાં વચ્ચે થઈ કિનારા તરફ આવતી હતી. લેખડ ઉપરથી કોઈ પડી ન જાય માટે માંકળ આડી બાંધી હતી. વાલકાએ કાશીનો હાથ પકડ્યો હતો પણ કાશી આવતી બોટ જોઈને અને તહેમાં બેઠેલા પોતાના બાપને મળવા એટલી આતુર થઈ ગઈ હતી કે કુદમકુદા કરતી હતી.

બોટ પાસે આવીને ‘બાપા આવ્યા’ ‘બાપા આવ્યા’ ની ખૂમ પડી. ‘હું બાપાને અડકું’ કરી કાશીએ હાથ લાંબાવ્યો ને વાલકાના હાથમાંથી છટકી કાશી હેઠળ પડી પણ ત્યાં નાના મછવાને બાંધવા માટે બે ચાર આડા મોલ નાખ્યા હતા ત્યાં પડી. આમ થવાથી પાણીમાં તે ન પડી

પણ અત્યારે મોઝ એટલા આવતાં હતાં કે એક બીજું મોઝ આવે ત્હેની સાથે કાશી દરિયામાં જાય. વાલકો બીજા છોકરાંઓની માફક ગભરાયો કે રોયો નહીં પણ તરતજ સાંકળ ખૂદાર જઈ સાંકળ પકડી, બીજો હાથ નીચો નમાવી કાશીને પકડી મઢઢને માટે ખૂમ પાડવા લાગ્યો. બુધીયા અને બીજા બલાસીઓએ ખૂમ સાંભળી અને મોઝ આવી કાશીને ઘસડી જાય તે પહેલાં કાશીને ખૂદાર ઠાઠી. પણ વાલકાએ બહાદુરાઈ ન બતાવી હોત તો કાશી ક્યારનીએ ડુબી ગઈ હોત.

વાર્તા ચૌદમી.

માયાળુ છોકરો.

ગુણી માયાળુ અને આનંદી છોકરી હતી, ત્હેની ઉંમર તો માત્ર છ વર્ષની હતી છતાં ત્હેનામાં દયાની લાગણી બહુ હતી. બિલાડીનાં બચ્ચાં, કુરકુરીયાં ને ખોળામાં લેતી, ત્હેમને પોતાના ભાગમાંથી દુધરોટલી આપતી. ખી-શકોલી કે ચકલીનું બચ્ચું પકી ગયેલું જુએ તો કોઈને કહી ત્હેના માળામાં સુકાવે. કોઈ પક્ષી કે જનાવર હોરાન હોય તો ત્હેના ઉપર પાણી નાંખે, કોઈ છોકરું પકી જાય તો ત્હેની પાસે જઈ હાથ ફેરવે.

ગુણી હંમેશાં દસ અગીઆર વાગે જમતી. બધાના

પાટલા મંઠાતા ને થાળીયો પીરસાતી એટલે બે ચાર ચકલીયો બરાબર એજ વખતે આવતી અને ભાતના દાણા ખૂદાર પડ્યા હોય તો તેને કેટલી વાર થાળીમાંથી પણ લઇ જતી. ગુણી પણ ચકલીઓની રાહ ભેટી અને પેતાની થાળીમાંથી ચકલીઓ ભાતના દાણા લે તે તેને ગમતું. ચકલી ભાતના દાણા ખાતી નહોતી પણ લઈને ઉડી જતી આમ દરરોજ થતું.

એક દિવસ ગુણીને એમ થયું કે ‘ લાવ ભેજા ’ તો ખરી કે ચકલી ભાતના દાણાને શું કરે છે ? ચકલી ક્યાં ભય છે તે જોયું તો જણાયું કે ઉપર મેડીયે છાપરાની બખોલમાં બે ચાર બચ્ચાં હતાં. બખોલની ખૂદાર બચ્ચાંનાં મોં દેખાતાં હતાં. પાંખો આવી નહોતી, મોં લાલ લાલ હતાં અને ચાંચ પહોળી કરી હતી. આ બચ્ચાંને ભેટાંજ ગુણી ખુશ ખુશ થઇ ગઈ. બસ આ બીચારાં બચ્ચાંને બવડાવવા ચકલી ભાતના દાણા લાવે છે. એ કેટલા ધમ્મા ખાય છે ! હુંજ આંહી રોજ બવડાવીશ. ” આટલું બોલી રોજના વખત પહેલાં મા પાસેથી કામ છે કરી થોડો ભાત ચમચામાં લીધો. ગુણી ઉપર ગઈ પણ છાપરાની બખોલ સૂધી પહોંચવું શી રીતે ? છેવટે એક વાંસની નિસરણી પડી હતી તે ઉપર ચઢીને લાંબે હાથે ચમચો બચ્ચાંનાં મોં આગળ ધર્યો. બચ્ચાં ભાતના દાણાને ઓળખતાં હતાં એટલે તરત ચીંચી કરી ખાવા લાગ્યાં. એટલામાં ગુણી ક્યાં

ગંધ એ જોવા મા ઉપર આવી જુવે છે તો વાંસની નિસરણી ઉપર ધ્રુજતી ચમચા વતે બચ્ચાંને ભાત ખવરાવે છે, પણ સઉથી વધારે અચંખો તો ચકલીને થયો હતો. કારણ માળામાં પોતાનાં બચ્ચાંને આમ એક ન્હાની છોકરી ખવડાવતી જોઈ આમતેમ ઉડતી હતી અને માયાળુ છોકરીને જાણે પાંખો વતે પાંખો નાંખતી હતી.

વાર્તા પંદરમી.

મસ્તીખોર છોકરો.

મોંઘા જેવો મસ્તીખોર છોકરો બીજો નહી હોય. તેને બે ચાર ન્હાનાં ભાઈ જુદેન હતાં. એ બધાંને ઉશ્કેરનાર ને તોફાની બનાવનાર મોંઘો હતો. મોંઘો તોફાન કરી આઘા રહેતો અને ન્હાનાં ભાઈ જુદેનને ઘણી વાર ઠપકો મળતો. આ છોકરાં બીજી રીતે સારાં હતાં. ઘરનો પટેલ તહેમને તોફાન ન કરવા રોજ શિખામણ આપતો પણ તે ઉપર મોંઘો કાંઈજ ધ્યાન આપતો નહી.

એક દિવસ મોંઘાની માને ન્યાતમાં કુટવા જવું હતું એટલે છોકરાંને ઘેર રાખી ગઈ, પણ જતાં જતાં મોંઘાને કહેતી ગઈ કે “ મોંઘા ! મ્હારે મોડું થશે માટે તોફાન કરીશ નહિ ને ભાઈ જુદેનને રોવડાવીશ નહિ. પટેલનું કહ્યું માનજે. ”

મેંધા ઘરમાં એકલો પડ્યો. થોડી વાર તો ડાહ્યો રહીને વાંચવા બેઠો. એટલામાં એની ન્હાની જ્ઞેન રમકડું લઈ આવી. જ્ઞેન હસતી હસતી આવી એટલે મેંધાએ એના હાથમાંથી રમકડું લઈ ફેંકી દીધું. રમકડું ભાગી ગયું ને જ્ઞેન રોઈ. મેંધા ત્યાંથી ઉઠી અંદરના ઓરડામાં ગયો ત્યાં એનો ભાઈ લખોટે રમતો હતો. મેંધાએ એકદમ જઈ લખોટા ઉપાડી લીધા ને “ નહીં આપુ ” કરી આગળ ચાલ્યો. ભાઈ રોતો રોતો પાછળ આવ્યો. ઓરડામાં સઉથી ન્હાની જ્ઞેન ઘોડીયામાં સૂતી હતી. મેંધાએ ઘોડીયા પાસે જઈને “ ઉઠ ! ક્યાં સૂઈ ઉંઘવું ? ” કહી ઘોડીયું હચમચાવી નાંખ્યું. છોકરી ભડકી ઉઠી ને રોવા લાગી. આમ ત્રણે છોકરાં ને રોવડાવી મેંધા રસોડામાં પેઠો. રસોડામાં કેઈ નહોતું એટલે નાનું ઉઘાડી નાંખ્યો ને પાણી ધમધમ કરતું જ્ઞાર ચાલ્યું. પાણી જ્ઞાર જતું જોઈ ઘરવાળાએ ખૂબ પાડી ને પટેલ જોવા અંદર આવ્યા ત્યાં ત્રણે છોકરાં “ પટેલ ! મેંધાભાઈ જુઓને ! ” કહી રોતાં સામાં મળ્યાં.

પટેલને ખબર હકીકત મળી એટલે ચ્હીડાયા. ઘરમાં આવી મેંધાને ધમકાવ્યો, ઓરડામાં પુરી જ્ઞારથી સાંકળ વાંધી. મેંધાના મનથી કાંઈજ નહોતું. થોડીવાર તો ખાટલામાં પડ્યો, પછી ખાંખાખોળા કરતાં કાતર જડી. પહેલાં તો કાતરવતી ચાદર ઉપર કાપ મૂક્યો. પછી ચાટલામાં જોયું તો પોતાના વાળ છૂટા જોયા. કાતરવતી એક પછી એક

લટ કાપવા લાગ્યો પાંચ મીનીટમાં વાળ કાપી નાંખ્યા.

સાંજરે મા ઘેર આવી— એરડો ઉઘાડી મોંઘાને ખડાર કાઢ્યો તો વાળ કાપેલા. મોંઘો બીજે દિવસે નિશાળે ગયો ત્યાં બધા છોકરાઓ આ તરેહવાર કાપેલા વાળ વાળા મોંઘાની મશ્કરી કરવા લાગ્યા ને ચ્હીડવવા લાગ્યા. આથી મોંઘાને બહુ ખોટું લાગ્યું ને દીલગીર થયો. એને કોઈ બોલાવતું નહીં. પણ તે દિવસથી તોફાન છોડી દીધું. કારણ તોફાન કરતો એ વખત સાંભરતો ને ગભરાતો.

વાર્તા સોળમી.

સુખી છોકરી.

આઠ વર્ષનો જમશેદ બોલી ઉઠ્યો—શીરીન ! ટીપુને તું અડકતી ના. એ મ્હારો કુત્રો છે ત્હારો ન હોય ! જમશેદની મ્હોટી ખ્હેન શીરીને ઉત્તર આપ્યો : “ બસ—હું અડકીશ. ”

જમશેદ—અડકીશ તો હું ત્હને મારીશ ”

શીરીન—મારીશ તો માને કહીશ ! ગધા—આમ તે ભાઈ ખ્હેન વચ્ચે બોલાયાલી ગાળાગાળી શરૂ થઈ અને અને અંત કેવોએ આવત. પણ એટલામાં દીતી આવી પહોંચી. દીતી સઉ કરતાં ન્હાની હતી પણ આખા કુટુંબમાં ત્હને

સહ કોઈ આહતું. દીની કોઈ દિવસ ચઢીડાતી નહિ. દીલગીર રહેતી નહિ, ઉંચે સાદે બોલતી નહી તેમ તોબરે ચઢાવી બેસતી નહી. તે સદા હસમુખી, આનંદી અને સુખી રહેતી. એ જેટલો વખત ઘરમાં રહેતી તેટલો વખત શાન્તિ આનંદ રહેતો. દીનીને આવતી જોઇ જમશેદ અને શીરીન હાડતાં બંધ થયાં.

દીની-શીરીન ! જમશેદ ! શું કરો છો ? ચાલો પેલા ખેતરમાં જવો ખરાં-કેવું લીધું ઘાસ ઉગ્યું છે ! એમાં 'સંતાકુકડી' રમીયે. ટીપુ પણ આપણી સાથે આવશે. ચાહ થશે એટલે આયા તેડના આવશે. ”

જમશેદ ખુશ થઇ ગયો ને બોલ્યો-“ ખરાખર, ચાલો; શીરીન તુંજ ટીપુને લઇ ચાલ. દીની ! ચાલો આપણે દોડીયે. ખેતરમાં પેલા આંખાનાં ઝાડ પાસે પહેલું કોણ પહોંચેછે ? હું તું શીરીન કે ટીપુ ! ” એક બે અને ત્રણ કહેતાં ચારે દોડ્યાં, દોડતાં દોડતાં ખેતર તરફ ગયાં; ટીપુ સઉથી આગળ હતો. ટીપુ હસતો હોય એમ પુછડી હલાવતા લાગ્યો. સાતેલીધું, સંતાકુકડી રમ્યાં. એકવાર દીની તો બીજી વાર શીરીન તો ત્રીજી વાર જમશેદ લીલા ઘાસમાં આડા પડી સંતાતાં ને બધા બોળવા જતાં અને હસાહસ થતી. તેમાં ટીપુ પણ સમજતો હોય તેમ ઘાસમાં સંતાઈ જતો ને એની પાસે પહોંચતાં એટલે ટીપુ એકદમ એમની તરફ

પુછી હલાવતો કુદતો. આમ આ છોકરાં હીનીની હાજરીમાં સુખી રહેતાં. હીની પોતે સુખી થતી ને બીજાને સુખી કરતી. આ પ્રમાણે છોકરાં આનંદ કરતાં હતાં એટલામાં આયા ચાહ પીવા તેડવા આવી અને સમજાં ગયાં.

વાર્તા સત્તરમી.

ડાંખી છોકરી.

મેનકા મુંબાઈમાં ઉછરી હતી અને પારસી, કપોળ ભાટીયા અને પરભુના સંબંધમાં આવી હતી એટલે પહેલે રવેશમાં ઠસાબંધ રહેવાની ટેવ પડી હતી. નવીનમાં નવી ફેશનનાં ક્રોક પહેરતી; માથામાં પુલ પાડી, પટીયાં અગર ગુલાબી કે લીલી રીબનવતી લટો બાંધતી. દહાડામાં દસ વાર ચાટલામાં ભેટી, પંદરવાર હોળતી અને વારે ધણીયે મોં સાબુથી ઘેાંઘ સાફ કરતી. ખંડાર જતી ત્યારે ઝુલવાળો ચણિયો, કુલેલી બાંયનો ઝીણો ગળું ઉઘાડું દેખાય તેવો કબજો, એવું ઝીણું લુગડું ને ઉંચાં એડી વાળાં બૂટ પહેરી જતી. ગળામાં ઘોળાં મોતીની માળા અને હાથમાં નાબુક છત્રી રાખતી. ન્હાનપણથી ત્હેના આ ઠેરઠેરને લીધે લોકો હસતા અને એ સમજતી કે લોકો વખાણે છે. આ કારણથી મેનકાને ડાંખ કરવાની ટેવ પડી હતી. ‘ગોરી છે. ખુબ-મુરત છે’ એમ કોઈ કહે તો ખુશ થતી. રસ્તામાં જતી

ત્યારે છોકરીયો, છોકરાઓ, સ્ત્રીઓ ઘડીભર એના ઠસા સામું નેઘ રહેતાં ને એ સમજતી કે લોકો મારી ખુબસુરતી ઉપર ફિદા છે.

મેનકાના મામાનું લગન હતું. તહેનો વરઘોડો રાતનો ચઢવવાનો હતો. મેનકાને માટે આ લગ્ન ખાતે એક રેશમી ચણીયો, ઝુલ્લ ને ઝીણવાળો કબજો અને કાશીનો સાળુ લીધો હતો, આ કપડાં પહેરવા મેનકા તલપાપડ થઈ રહી હતી. સવારે નિશાળે જવાનું કહ્યું પણ ગઈ નહી. ચાક પીવામાં આજ મજાહ ન આવી. ખાવાનું પણ ન લાગ્યું. કોણ જાણે કેટલીયે વાર ચાટલા ઉપર કાંશકી ફેરવી, મ્હો ધોયું, ચાટલાં બદલ્યાં અને જેટલી વાર મેડીયે ગઈ તેટલી વાર આવેલાં લુગડાંની ગાંસડી નેઘ હરખાતી અને એકાદવાર તો લુગડાં કાઢી પહેરી જોવાનું મન પણ થયું ને પહેરવા જતી હતી ત્યાં કોક આંગ્યું એટલે અટકી પડી.

સાંજ પડવા આવી ને કપડાં પહેરવાનું કહેવામાં આંગ્યું. મેનકા હરખભેર ઉપર ગઈ, સામે ઝરીસો મૂક્યો, અંબોડો છોડી તેલ નાખ્યું. કેશરંજન, પુષ્પમાલા, હેરલીન જેટલાં તેલ હતાં તેટલાં અજમાવ્યાં. પાંચ વાર અંબોડો છોડી ઓળ્યો. વાળના ગુચ્છા બરાબર પડ્યા છે કે કેમ તે માટે દશવાર ચાટલામાં જોયું. ચણીયો કબજો, લુગડું પહેર્યું, ખૂટ મેળાં, ઘરેણાં પહેર્યાં. મેનકા તૈયાર થઈ આરડામાંથી પહાર લઈ છે ત્યાં તોરણ માથાને અડ્યું. એના

મનથી થયું કે વાળ ચુંથાયા તેથી ફરી ચાટલામાં જોઈ વાળ સમા કરવા લાગી. મ્હોં જોઈ-પોતાની ખુબસુરતી જોઈ ખુશ થઈ. આમ પુલાતી ફરી ત્યાં લુગડાંની ઝાપટ કેશ-રંજન શીશીને વાગી. શીશીને ખુચ નહોતો. ઝડપ વાગતાંજ શીશી પડી ને સાળુ ઉપર તેલ ઢોળાયું. સો ફૂપીઆનો સાળુ તેલમાં રંગદોળાયો. હવે શું કરવું ? મેનકાની જગાએ ખીજી કોઈ હોત તો લુગડું બદલી જાત, પણ મેનકા-નવાં લુગડાં પહેરી ઠઠારો મારવાની ઉમંગી મેનકા-તો ગઈજ નહી. મામાના વરઘોડામાં મહાલવાની મોજ ડોળી મેનકાના મનમાં ને મનમાંજ રહી.

વાર્તા અઢારમી.

ભલી છોકરી.

વિમળા મૂળ રહેવાશી અમરેલી પાસે ઢસાની હતી, પણ ત્હેના બાપને રાધનપુર નોકરી હતી એટલે તે ઘણું ખર્ચું ત્યાં રહેતી. પાંચે વર્ષે વિમળા બાપની જોડે ઢસા આવી. વિમળા બાર વર્ષની હતી. રાધનપુરમાં નિશાળે જતી. પણ ઢસા જેવા નાના ગામમાં ઘણે વર્ષે આવેલી અને તે પણ મહિના માસ માટે, એટલે નિશાળમાં જતી નહોતી. સાંજ સવાર માની સાથે કે એકલી ગામ ખંડાર આવેલા મહાદેવના મંદિરે દર્શન કરવાને ખંડારે ફરવા જતી. બ-પોરના વાંચતી ભરતી અગર ઘરકામ કરતી. વિમળા એવા

લલા અને સાલસ સ્વભાવની હતી કે તે આખા ગામમાં મानीતિ થઈ પડી. રસ્તામાં જતાં કોઈને ટોપલી માથે મુકવાની હોય તો તેમ કરવામાં તેને શરમ કે હલકાપણું લાગતું નહિ. કોઈ છોકરું પડી જાય તો તરતજ ઉંચકી લઈ હસાવી પુલાવી પછીજ જતી. તે છોકરું કંઈ જાતનું છે તેનો વિચાર પણ લાવતી નહિ.

એવામાં ગામમાં તાવનો રોગ આવ્યો, પોતાના ઘર પાસે એક ગંગા ડોશી ચાર ન્હાનાં છોકરાં સાથે રહેતી. આ છોકરાં ન્હાનાં મુકી ગંગા ડોશીની છોકરી મરી ગઈ હતી. ગંગા ડોશી મહેનતુ અને કામગરાં હતાં, ફળતાં, ખાંડતાં, રાંધતાં. આમ ચાલતું હતું ત્યાં ગંગાડોશીને તાવ આવ્યો ને ખાટલાવશ થયાં. આથી છોકરાંને ખાવાપીવાની હરકત પડવા લાગી. આ વાતની ખબર વિમળાને પડી તે ગંગા ડોશીને ઘેર જઈને છોકરાંને માટે રોટલા ને શાક કરી આપવા લાગી. ગંગા ડોશી તો બિચારાં વિમળાની મદદથી અડધાં સાજાં થયાં. આ વાતની ખબર વિમળાની મા અને બાપને પડી એટલું જ નહીં પણ પાડાપાડોશીએ જાણ્યું. આ પરગણુ લલી છોકરીનાં વખાણુ થતાં સાંભળી માબાપને આનંદ થયો અને વિમળાને તો વધારે સંતોષ થયો. ગંગાડોશી સાજાં થયાં ત્યારથી વિમળાને માટે મરી પડતાં, ને વિમળા પેટની છોકરી હોય એમ ચાહવા લાગ્યાં.

વાર્તા આગળીસમી.

સાચું ખોલનારો છોકરો.

પ્રમોદ તંદુરસ્ત, આનંદી અને ખુબસુરત છોકરો હતો. ત્હને એક મ્હોટો ભાઈ અને એક ન્હાની પ્હેન હતાં. પ્રમોદની મા અને બાપ બન્ને પ્રમાણિક-સાચાબોલાં હતાં એટલુંજ નહિ પણ એકબીજાને ચક્રાતાં હોવાથી તેમનામાં કદિ તકરાર થઈ નહોતી. આથી છોકરાં પણ સાચાંબોલાં અને બહાલસોયાં થયાં. મ્હોટો ભાઈ ઇંગ્રેજ નિશાળમાં જતો હતો. પ્રમોદ ગુજરાતી નિશાળમાં જતો અને ત્હની ન્હાની પ્હેન એકડીયા ઘેર શિખતી.

એક દિવસ પ્રમોદ તથા ત્હનાં ભાઈ પ્હેન માની સાથે કોઈને મળવા ગયાં. જેને ત્યાં મળવા ગયાં ત્હને ખંગલો મ્હોટો હતો. દિવાનખાનામાં મેજ કપાટ ખુરશી ગોઠવ્યાં હતાં. રૂમાલો પાથરી ચાર ખૂણે અને પચમાં ગોળ ટેબલો મૂક્યાં હતાં. આ ટેબલો ઉપર કાચનાં રમકડાં-ફલાવર પોટ ગોઠવ્યાં હતાં. કોઈ ઉપર છબીઓ તો કોઈ ઉપર છબીઓનાં આલ્બમો મૂક્યાં હતાં. ત્રણે છોકરાંને દિવાનખાનામાં ખેસાડી મા અંદર ગઈ. છોકરાં દિવાનખાનામાં ફરતાં હતાં. મ્હોટો ભાઈ ચોપડીઓનાં કપાટ ખેતો હતો અને એક પછી એક આલ્બમ ભઈ છબીઓ ખેતો કોથ ઉપર પડ્યો. પ્રમોદ જીતે હાંમેલી છબીઓ ખેતો હતો. ન્હાની પ્હેન

રમતી રમતી એક રાઉન્ડ ટેબલ પાસે ગઈ ત્યાંથી સીસાપેન લીધી અને એક ન્હાનું આલ્બમ ઉપાડ્યું. છબી ઉપર કંઈ લખતી હોય એમ તેમાં પેનસીલ ઘસવા લાગી. આ લગભગ બધી છબીઓ બગાડી આલ્બમ હેઠળ નાંખ્યું. ત્યાંથી આગળ બીજા ટેબલ પાસે જઈ ટેબલ ઉપર હાથ રાખી ઉભી થવા ગઈ એથી ટેબલ હાથે ને ટેબલ ઉપરનું એક સુંદર કીમતી ફલાવર પોટ (ફુલની છડી રાખવાનું કાચનું વાસણ) જમીન ઉપર પડ્યું ને ત્હેના બે કંકડા થયા. કાચ પુટવાના અવાજની સાથે જ પ્રબોધ અને ત્હેના ભાઈનું ધ્યાન ગયું. બન્ને દોડી ખડેનને ઉપાડી લીધી. બેયું તો આલ્બમ પણ બગાડેલું. ‘ હવે શું કરવું ’ એ વિચાર થતાં પ્રબોધનો મ્હોટો ભાઈ બોલ્યો “ પ્રબોધ ! આ આલ્બમ એમને એમ મૂકી દે મેજ ઉપર અને આ ફલાવરપોટના બે કંકડા જેમ આમ રહે છે તેમ રહેવા દે. એ વિશે કંઈ બોલવું નહિ. ”

પ્રબોધ—ભાઈ એમ થાય ! આવું સાફ આલ્બમ ને પોટ બે બગાડયાં ને પછીથી બગર પડે તો આપણે માટે કેવું ધારે ?

ભાઈ—આપણે ક્યાં જુદું બોલવું છે. ન પૂછે તો શા માટે કહેવું ? પૂછે તો કહેવું.

પ્રબોધને આ માત્ર ન ગમી. તે તો અંદર ગયો ને શેઠાણીને ધીરે ધીરે બનેલી વાત કહી. શેઠાણી અને પ્રબો-

ધની માએ દિવાનખાનામાં આવી બેસ્યું. પ્રબોધની માએ બન્ને છોકરાંને ખડેનને સાચવી નહિ તે માટે ઠપકો આપ્યો. પણ શેઠાણીએ તો ઉડતાં વખાણ કર્યા અને ચાપીચુલીને કહેવા આવ્યાં તે માટે શાખાશી આપી; એટલુંજ નહીં પણ પ્રબોધને એક રમતની પેટી આપી.

વાર્તા વીસમી.

ખડીકણુ છોકરી.

શાન્તિને ન્હાનપણથી ખડીકણુ બનાવી હતી. એકની એક છોકરી એટલે એનાં માબાપ એને એકલી ખડાર જવા દેતાં નહિ. અંધારામાં જવા દે નહિ. દહાડે દિવસે પણ એકલી કાંઈ જવા દે નહીં. કુવો નદી કે તળાવ પાસે જરા તો ઉભી રહેવા દે નહિ. રેલગાડીથી દોઢ ગાઉ છટી રાખે. ખૂટ કે સપાટ પહેર્યા શિવાય ઘરમાં પણ ફરવા દે નહિ. આમ શાન્તિ બહુજ નાબુક ને ખડીકણુ છોકરી થઈ.

એક દિવસ પાડોશીના આગ્રહથી શાન્તિ, શાન્તિની મા વગેરે દરિયે ન્હાવા ગયાં. શાન્તિની માએ સાથે નોકર લીધો હતો એટલે શાન્તિ દસ વર્ષની હતી છતાં ત્હેને નોકરે તેડી હતી. શાન્તિએ દરિયો આઘેથી બેયો હતો પણ દરિયા પાસે ગઈ નહોતી. રેતીમાં બધાંએ લુગડાં કહાડ્યાં. શાન્તિને ખુલામાં લુગડાં કાઢતાં ખડીક લાગી. આ જગાએ

બીજું કોઈજ નહોતું. એવટે બધાં દરિયા તરફ ગયાં. શાન્તિ-
 તો છેક કિનારા ઉપર ઉભી હતી અને મોભનું પાણી પગને
 સહેજ અડતું તો રોતી. શાન્તિથી ન્હાની પાડોશીની છોક-
 રીયો ગમત કરતી દોડતી ત્યારે શાન્તિ તો ડુસકાં ભરતી
 ઉભીજ રહી. એવામાં પડોશણે શાન્તિનો હાથ પકડ્યો ને
 દરિયામાં આગળ ઘસડી. શાન્તિ જેમ જેમ આગળ ગઇ
 તેમ તેમ પાણીનાં મોભાં પગને ઉંચે ને ઉંચે અથડાવા
 લાગ્યાં. કોઇ દિવસ પાણી દીઠેલું નહિ ને વિશાળ દરિયો,
 આંધે દેખતાં મોટાં મોભાં પગને અડકતાં ઠંડાં લાગતાં
 તેથી શાન્તિ બહુજ ખૂંટીવા લાગી. આમ ટાક નહોતી.
 દશ વર્ષની છોકરીએ તો બોપાગાળા કરવા માંડ્યા. એવામાં
 શાન્તિને ઉપાડીને બે પાંગોટા ઝાલો દરિયામાં ઝબોળી.
 ઝબોળતાં પહેલાં તો શાન્તિનો જીવ ઉડી ગયો—‘ મૃતને
 મારી નાખી કે શું ’ એમ થઈ ગયું, પણ જ્યાં દરિયાનું
 પાણી સરીરને અડયું ને ખૂંદાર આવી એટલે એમ થયું
 કે બીજીવાર ઝબોળે તો સાફ. પછી તો પોતાની મેળે પાણી
 ઉડાડવા લાગી ને ગમત કરવા લાગી.

વાર્તા એકવીસમી.

કહ્યું માનનારો છોકરો.

સુધાકર જેવો કહ્યું માનનારો છોકરો બીજો ભાગ્યેજ હશે. ન્હાનપણથીજ તે બધાનું કહ્યું માનતો એટલુંજ નહિ પણ જે કહેવામાં આવે તે રાજપુશીથી કરતો. તે કોઈ દિવસ બીજા છોકરાઓની માફક ‘કેમ ! શા માટે !’ એવા સવાલ પૂછતોજ નહિ. મુગો મુગો કામ કરતો. આથી તે સર્વને બહાલો હતો.

એક દિવસ સુધાની દાદી ખુદાર ગામથી આવી, ને સાંજના ગાડીમાં બેસી બજાર ગયાં. બજારમાં એક મોટી દુકાનમાંથી સુધાકરને રમકડાં અપાવવા દાદીનું મન થયું. સુધાકરે એક મોટોરકાર એક આગબોટ ને એક ન્હાનો સીનેમેટોગ્રાફ પસંદ કર્યો. દાદીએ રૂપીઆ ચુકવી આપ્યા ને દુકાન ખુદાર નિકળ્યાં. સુધાકરને સીનેમેટોગ્રાફ બહુ ગમ્યો હતો. ઘેર જઈ બેસી કરવાના વિચાર કરતો હતો.

દાદીની એક ખુદેનપણીનું ઘર રસ્તામાં હતું ને દાદીને મળવું હતું, એટલે ગાડી ઉભી રાખી ઉતર્યા. ઉતરતાં ઉતરતાં દાદીએ સુધાકરને કહ્યું—“ સુધાકર ! આપણે જઈએ છીએ ત્યાં ત્હારા જેવડાં છોકરાં છે માટે એમને ત્હારાં રમકડાં અપાવજે હોં ! ”

બન્ને ઘરમાં ગયાં. સુધાકર છોકરાં પાસે ગયો. બન્ને છોકરાં પથારીમાં સૂતાં હતાં, માંઢાં હતાં. તેમને પોતાનાં રમકડાં બતાવ્યાં. છોકરાં રમકડાં જોઈ ખુશી થયાં. એટલામાં દાકતર આવ્યો. ને છોકરાંને તપાસી કહ્યું કે “ આ છોકરાંને અહીંથી લઈ જાઓ, કારણ આ બંને છોકરાંને ઓરી નિકળ્યાં છે. ” દાદી ઉભી થઈ ને સુધાકરને કહ્યું—” સુધાકર તારાં રમકડાં અહીં રહેવા દે. એ સાથે લેવાનાં નથી. ” સુધાકરને રમકડાં નહી લેવાય, તહેમાં પણ સીને-મેટોનાં ગયો, જાણી હીલગીરી થઈ પણ પાછો શાન્ત થઈ જરા પણ આનાકાની વગર ઘેર આવ્યો.

બે દિવસ થયા, દાદી ગઈ, પણ બીજે દિવસે એક પાર્સલમાં સરસ સીનેમેટોગ્રાફ સુધાકર ઉપર આવ્યો. ઉપર લખ્યું હતું કે—‘ કહ્યું માનનારા છોકરાને ભેટ. ,

વાર્તા બાવીસમી.

ઉદાર છોકરી.

કલાવતી બધાને ંહાલી લાગતી. ઘરમાં, નોકરચાકર, ખંહાર પાડા પાડોશી, ગાડીવાળા, ભીખારી સઘળા કલાવતીને ંહાલથી બોલાવતા. કલાવતી નિશાળે જતી ત્યારે સાથે ખાવાનું લઈ જતી અથવા બપોરે નોકર લાવતો, પણ ખાતાં ખાતાં એમ જાણે કે કોઈ ગરીબ છોકરી બૂખી

છે તો તે પોતાનું બધું ખાવાનું તેને આપી દેતી. રસ્તામાં લુલુ પાંગળું કે દુઃખી કોઈ જુવે તો ગજવામાં જે હોય તે આપી દે.

એક વખત દેશમાં દુકાળ પડ્યો ને ઢોર તથા માણસને મદદ કરવા રૂપીઆની ઉધરાણી થવા મંડી. કલાવતી ઉંડુ સમજી તો નહીં પણ એટલુંજ સમજી કે ગરીબોને ધાન લુગડાં આપવા તથા ઢોરને ઘાસ પાળી આપવા પૈસા ભેગા થાય છે. કલાવતી આ કામમાં તૈયાર થઈ. તેણે જે મંડળ તરફથી ઉધરાણું થતું હતું તે મંડળનો ચાંદ છાતીએ લટકાવ્યો અને પોતાના ગામમાં ઘેઘેર માગવા નીકળી. ગરીબોને અને ઢોરને મટે પૈસા આપો' એમ ઠેર ઠેર કહેતી. દશ અગીઆર વર્ષની ન્હાની છોકરીને આવું કામ કરતી ભેદ સર્વના મનમાં લાગણી થઈ, ને કોઈએ ચાર આના, તો કોઈએ રૂપિયા, બે રૂપીયા ભર્યું. દુક વખતમાં કલાવતીએ નાના ગામમાંથી પાંચસો રૂપીયા ભેગા કર્યા ને આ છોકરીનાં વખાણુ થયાં.

દુકાળનાં ચિન્હ કલાવતીના ગામમાં દેખાયાં. કલાવતીને હરરોજનો એક આનો મળતો. આ એક આનો તેણે દુકાળકાંડમાં મોકલવા માંડ્યો. પોતાનાં ફાટેલાં લુગડાં શનિ-રવિવારે શીવી તૈયાર કરતી અને દુકાળીયાં માટે લુગડાં મોકલવા લાગી. કલાવતીના ઉદાર સ્વભાવથી-તહેના વર્તનથી લોકો ખુશી થયાં. બહુર સભાઓ અને પેપરોમાં

કલાવતીજીં નામ આબું અને કલાવતીનાં માળાપના આ-
નંદનો પાર રહ્યો નહિ.

વાર્તા તેવીસમી.

અદેખી છોકરી.

કમળા ! ત્હારા કુવા અને ફાઇને કાંઈ કાચુ સર
ખડારગામ જવાનું છે તેથી ત્હેમની છોકરી કાન્તિ થોડા
દહાડા આપણે ત્યાં રહેશે એ ત્હારા જેવડી છે. એ અહીં
આવે તો ત્હને ગમશે ને ? તું એને રમાડીશ કે ? ”

કમળા—મા ! હા. આવશે તો મજાહ પડશે. હું
મ્હારાં રમકડાં—ઢીંગલી—ચિત્રોની ચોપડીયો—ખેલનાં વાસણો
અને પેલી મોટી ઢીંગલી બતાવીશ. મ્હારાં આટલાં બધાં
રમકડાં જોઈ એતો ખુશ ખુશ થઈ જશે. મ્હારા જેવી મ્હોટી
ઢીંગલી તો ત્હેણે જોઈજ નહિ હોય.

મા—કમળા ! ત્હારી ઢીંગલી જોઈ કાન્તિ ખુશી
તો થશે પણ એની પાસે પણ રમકડાં હશે. એની પાસે
પણ મુંબાઈથી મંગાવેલાં અને કુંચીયોવાળાં રમકડાં હશે.

કમળાનો અદેખો સ્વભાવ જાગ્રત થયો—‘ મ્હારા
કરતાં સારાં રમકડાં’ એ વિચારે કમળા દીલગીર થઈ.
કાન્તિ આવે તો જાહે આવે—એને પોતાનાં રમકડાં બતાવે—
રમકડે એ વાત ખરી; પરંતુ એની પાસે પોતાના જેવાં કે

વધારે સારાં રમકડાં હોય એ વિચાર કમળા સહન કરી શકી નહિ આ ઘડીથી પોતાનાં રમકડાં ઉપરથી મોહ જતો રહ્યો.

કમલા—મા, મા, મ્હારી દીંગલી કરતાં કાન્તિની દીંગલી મ્હોટી હશે ! સારી હશે ?

મા—કમળા ! મ્હોટી કે સારી હોય તેથી શું ? તારા માપ કાન્તિને અહીં લાવશે તે પહેલાં બાળકમાંથી સારી દીંગલી અપાવતા આવશે.

એટલામાં કેમએ બારણું ઉઘાડ્યું ને કાન્તિ અને કમળના પિતા દાખલ થયા.

કાન્તિ હસતી હસતી ઘરમાં દાખલ થઇ ને કમળા પાસે દોડીને કહ્યું “ કમળા ખડેન ! આ મ્હારી દીંગલી, જરા જાલોને ! હું ખૂટ કાઢું. ”

કમળાએ મુગી મુગી હાથ લાંબા કરી દીંગલી ઉપાડી ને દીંગલી જોતાંજ હોંચકોશ ઉડી ગયા. આવી સારી મ્હોટી દીંગલી કાન્તિની ! એનું આલ્યું હત તો દીંગલીના સુરેસુરા કરી દીધા હોત, પણ બાપની ખડીકે કાંઈજ બોલી નહિ.

વાર્તા ચાવીસમી.

અધીરો છોકરો.

અધીરા ન થવામાં કેટલો લાભ છે એ ઘણાં જાણતાં નથી. ઉતાવળા-અધીરા સ્વભાવનાં માણસો જગતમાં કાંઈ કરી શકે નહીં. મંજુ આવોજ અધીરો ઉતાવળો છોકરો હતો. કોઈ દિવસ એણે કોઈ કામ ધીરેથી કર્યું હોય એમ સાંભરતું નથી. ચાહનો પ્યાલો લેવો હોય તો એ પણ ચાહ ક્યારે ટાઢે થાય ને પી જઈ એમ થાય. ખાવામાં પણ ચાવ્યાની માથાકુટ કોણ કરે એમ કરી આખાને આખા કકડા ગળે ઉતારી દે અને એ નીનીટમાં ખવાનું પતાવી દે. ઘરમાં કામ કરતો હોય ને જહાર મતારી કે ખેલવાળો આવે તો એનું મન રહે નહીં. નવાં લુગડાં કે ખાવાનું આવે તો ક્યારે ખાવાનું મળે એમ થતું. ખાવાનામાંથી કકડીએ ખાય ત્યારે એને ટાઢક વળે નોકરને પાણી લાવતાં વાર થાય તો મંજુનો મિજાજ ખસી જાય. ભોગ ભોગે મંજુ માંદો પડ્યો તો આખા ઘરની કમખખતી. ‘ પુરી લાવા-લાત લાવો-મ્હને કાંઈ થઈ જાય છે મને ગલરામણ થાય છે હું મરી ગયો, ’ એમ ખૂમો પાડી બીજાને ગલરાવે.

એક દિવસ મંજુ લણતો હતો એવામાં પાડોશનાં છોકરાં વાત કરતાં સંભળાયાં કે ‘ પેલી મીનડીને ચાર

બચ્ચાં આબ્યાં છે ને એ બચ્ચાં ઘોળાં ને કાળાં છે. ,
મંજુનું ધ્યાન બિલાડીનાં બચ્ચાં જોવામાં ગયું. માસ્તર
લણાવતા હતા તે ઉપર ધ્યાન આપ્યું નહિ. માસ્તરે ઘણું
કહ્યું પણ નકામું. ‘ ભાઈસાહેબ ! મીનડીનાં બચ્ચાં જોઈ
હમણાં આવું છું. ’ માસ્તરે કહ્યું ‘ પછી જજે. ’ પણ
મંજુ રહે ! મંજુ દોડ્યો ને પાટોશીના ઘરમાં જઈ ‘ બચ્ચાં
ક્યાં છે ’ એમ પૂછવા લાગ્યો. પાટોશણે કહ્યું ‘ બચ્ચાં
વાડામાં ઘાસની ગંજ પાસે છે પણ તું હમણાં ત્યાં જઈશ
નહિ. બે દહાડા પછી જોજે, તું અડકીશ તો બિલાડી કર-
ડશે કે નોર મારશે ’ ‘ માર્યાં માર્યાં હવે ! ’ કરી મંજુ
વાડામાં ગયો. છોકરાં આઘેથી બચ્ચાં જોતાં હતાં. મંજુ
પાસે ગયો ને ઘોળા ગુચ્છાનાળાં બચ્ચાં જોઈ ઉપાડવાનું
મન થયું મંજુને એક વાત કાનમાં આવી પછી કંઈ એની
ધીરજ રહે ! એ ન થાય ત્યાં સૂધી એનું ચિત્ત ઠેકાણે
રહેજ નહિ. એણે તો વધારે પાસે જઈ એક સરસ બચ્ચું
ઉપાડ્યું. જેવું બચ્ચું ઉપાડ્યું તેવીજ બિલાડીએ ઝાપટ
મારી ને મંજુને નખથી લોહી લુકાણુ કર્યો. મંજુએ બચ્ચું
નાખી દીધું ને રોતો રોતો ઘેર ગયો. ત્યાં ઠંડા પાણીથી
લોહી સાફ કરી પાટો બાંધ્યો, પણ બળતરા અંધ થઈ નહી.

વાર્તા પચીસમી.

સમન્નુ છોકરી.

જેકલી આઠ વર્ષની હતી. એને ત્રણ ન્હાની ખેંને અને બે મોટા ભાઈ હતા. જેકલી શરીરે મજબુત હતી પણ આઠ વર્ષની છોકરી શું કરી શકે ? એના બે મોટા ભાઈઓ ભગલો અને છગો છૂટક મજૂરી કરતા. કાપણીના દિવસમાં ખેતરમાંથી બે પૈસા મળતા. એમને આપ ઝીણકો મજૂરી કરતો. મા પણ દળાણું ઢળી બે પૈસા લારતી. આમ બધાં ન કમાય તો સાત આઠ માણસનું નહોતું પણ કેમ !

કાપણીના દિવસ આવ્યા. ખેતરોમાં પાક તૈયાર થયો, શિયાળુ પાકથી ખેતરમાં છોડવા ચીવડતા હતા ગયે વરસ દુકાળ પડેલો ને આ વરસે પાક સારો થયો તેથી લોકોનાં મન પ્રસુલ્લ હતાં. ઝીણકો આઠ દહાડાથી મજૂરી વગર બેસી રહ્યો હતો ને હવે કેમ કમાવું એ વિચાર કરતો હતો, ત્યાં માઈલ ઉપર ખેતરમાં કાપણી થવાની હતી ત્યાંથી ઝીણકાને સારી મજૂરી આપી કાપણી કરાવવા બોલાવા આવ્યું ને ઝીણકો તૈયાર થયો. ત્રેને તૈયાર થતો જોઈને ત્રેની વહુએ કહ્યું “ એતો ઠીક ! પણ ત્રેમે ખાવાનું શું કરશે ! ભાથું ત્યાં કોણ લાવશે ? ”

ઝીણકો—ત્હારાથી નહીં અવાય ને ન આવવું. ભગો કે છગો જે હોય ત્રેને મોકલજે. ને ન હોય તો ચાલશે;

ખાવાને માટે મબ્બરી ખોઈશ નહિ.

વહુ—એની ફિકર ન રાખશો. ગમે તે રીતે મોકલીશ. બીજે દિવસે સવારે ઝીણકો મબ્બરીએ ગયો. બાથું લઈ જવાનો વખત થયો ને ભગો કે છગો કોઈ દેખાયું નહી. પણ વાગવા આવ્યા હતા એટલામાં ભગો આવ્યો. “મા, મહેને મહોટા સાહેબના ખંગલે કામે ખોલાવ્યો છે, રૂપીઓ મળશે માટે હું ત્યાં જઈ છું, છગાને બાથું લઈ મોકલજે.” રૂપીઓ ખોવો ઠીક નહી જાણી માએ ભગાને રજા આપી. છગો આવ્યો. આજ છગાના હાંતમાં દુખારો ઉપડ્યો હતો તેથી તહેનાથી જવાય એમ હતું નહી. હવે શું કરવું ! ધાવણા બાલક ને ન્હાનાં છોકરાંને લેઈને કે મૂછીને જવાય નહી. આ બધી વાત જોકલી સાંભળતી હતી. તે માએ ખોચલો નાંખી આવી ને માને કહ્યું “મા ! મહેને બાથું આપ. હું મારા બાપાને આપી આવીશ. તે દહાડે આપણે ગામ ગયાં હતાં ત્યારે મહેને ખેતર જોયું હતું.” મા તો ખુશ થઈ ગઈ ને જોકલીએ બાથું લઈ બે માઈલ દૂર ખેતરમાં જઈ બાપને આપ્યું. ઝીણકાને બધી વાતની ખબર પડી અને રોજ કરતાં આજ બાથામાં બહુજ મીઠાશ લાગી.

વાતા હવીસમી.

બેદરકાર છાકરો.

ચંદુની માને બે ચાર દહાડા ગામ જવાનું થયું એટલે તહેણે ચંદુને બેસાડીને કહ્યું “ ચંદુ ! હું જાણે જાઉં છું કંકુકાકી છે એટલે તું એકલો નથી. પણ આ મેનાને તું સંભાળજે. તું જાણે છે કે હું જાતેજ મેનાનું પાંજરું સાફ કરું છું ને મેનાને નવડાવું છું. એ કાત તું કરજે પણ પછી એટલું યાદ રાખજે કે પાંજરું ઉઘાડે ત્યાર પહેલાં ખારીઓ બંધ રાખજે. તું જરા બેદરકાર છે માટે કહેવું પડે છે. ”

ચંદુએ કહ્યું કાંઈ ફિકર નહીં. હું ખરાબર સાચવીશ, ચંદુની મા ગઈ ને જતાં જતાં પણ બે અક્ષર કહેતી ગઈ. ગઈ તો ખરી પણ ‘ ઘેર આવીશ ત્યારે શુંએ હશે ’ એ ફડક ગઈ નહીં, કારણ ચંદુ કાળજી વગરનો છોકરો હતો.

એકાદ બે દિવસ તો કામ ખરાબર ચાલ્યું ચંદુ મેનાનું પાંજરું જાતે ઉતારતો. ખહારી ખારણું બંધ કરી પછીજ પાંજરું ઉઘાડતો. મેનાને નવડાવતો ને ખવડાવતો બોલાવતો. ત્રણ દિવસ ગયા ને ચોથો દિવસ આવ્યો. આજ મા આવવાની હતી. ખપોરે રોજની માફક ચંદુએ પાંજરું ઉતાર્યું, ખહારી ખારણું બંધ કર્યાં ને પાંજરું ધોયું. મેના આખી મેડીમાં ઉડવા લાગી; ઘડીમાં ચંદુના માથા ઉપર બેસે તો ઘડીમાં મેડીમાં ચકરડી ભમરડી ફેરે.

એવામાં કંકુકાકીએ ખૂમ પાડી. ચંદુ ! નીચે આવ જોવું હોય તો ! આ લશ્કર જાય ને એંડ વાગે છે. ' ચંદુએ પાંજર હેઠળ મૂક્યું ને દાહર લણી દોડ્યો. પણ દાહર તરફનું ખાણું બંધ કરવું બૂલી ગયો. ચંદુ હેઠળ ઓટલા ઉપર ઉભો અને લશ્કર ગયું એટલે ઉપર ગયો પણ મેના ક્યાં ? પાંજરામાં, આખી મેડીમાં ફરી વળ્યો પણ મેના દેખાઈ નહીં. મેના પણ લશ્કર જોવા ગઈ હતી. માત્ર ચંદુની માફક પાછી આવી નહોતી. બેઠરકારી માટે આ ઓછી શિક્ષા હતી ? મા ગઈ ત્યારે ચંદુએ કહ્યું હતું કે ' હું' ખરાખર સાચવીશ. ' આ ખરાખર સાચવ્યું કે ? હવે મા શું કહેશે ને માને શું મ્હોં ખતાવવું ! એમ ચંદુને થયું.

વાર્તા સત્તાવીસમી.

શરમાળ છોકરી.

સર્ચુ સાત વર્ષની હતી. તે દેખાવડી તેમજ સારી છોકરી હતી. ત્હેનામાં એકજ દોષ હતો, તે બહુજ શરમાળ હતી. એકલી એકલી રમે-ગરખા ગાય પણ કોઈ બહારનું આવી કહે કે 'જા,' તો થઈ રહ્યું. એકલી રમ્યા કરે, પણ કોઈ બોલાવે કે તરત માની સોડમાં બરાઈ જાય, અગર ખાણું ઝાલી ઉભી રહે.

સર્યુને એ ચાર ભાઈ ખડોનો હતાં. તેઓ શનિવારે માઆપની સાથે નાટક જોઈ આવ્યાં. રવીવારે નાટક કરવાનું મન થયું. ભાઈખડોનોએ સર્યુને રાજા બનાવવા વિચાર કર્યો ને સર્યુને કહ્યું.

સર્યુ—ના ભાઈસાહેબ ! મહારાથી રાજા નહીં થવાય. કોઈ જુએ તો હું તો રાઈ જાઉં.

પણ ભાઈખડોનોએ માન્યું નહીં. આજે સર્યુને રોવડા-વવાનો ઠરાવ કર્યો હોય તેમ બધી તૈયારી કરવા લાગ્યાં. એક જણ પુરશી લઈ આવ્યું, એક જણે પુરશી પાછળ મોરનાં પીછાં ખોસ્વાં, એકજણે ઝખો લઈ આવ્યું. સર્યુને પાટલુન પહેરાવ્યું, કેડે તરવાર બાંધી. સર્યુ ના કહેતી જાય પણ સાંભળેજ કોણ ! સર્યુના માથા ઉપર લરેલી મુકુટ જેવી ટોપી મૂકી. ગળામાં સર્યુની મહોટી ખડોને મોતીની માળા નાંખી. આમ બધી તૈયારી થઈ. એક જણ સર્યુને ઝાલીને ઉભું રહ્યું હતું, કારણ સર્યુ ' નહીં ભાઈસાહેબ ! ' કર્યાં કરતી હતી. એક જણે શાલનો પડદો નાંખ્યો. પછી બધાં તૈયાર થયાં. સર્યુના બાપ, કાકા, કાકી, મા, નોક-સ્થાકર, ભાઈખડોને સઘળાં લેગાં થયાં. બધાંને મુગા રહેવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી. બધાં લેગાં થયાં કે એક જણે સીટી વગાડી ને પડદો ખસ્યો. ગરીબ શરમાળ સર્યુ આટલામાં બધાં માણસો જોઈ ગભરાઈજ બઈ ને નાટકનો રાજા ' સર્યુ ' આમ રોતો રોતો નાહ્યો. એને નાસતો જોઈ બધાં હે-હે કરતાં હસતાં પાછળ ફેર્યા. સર્યુ તો શરમા-

ઈને ખૂણામાં ભરાઈ ગઈ તે હેની માએ કેટલું કયું ત્યારે
ખંડાર નીકળી.

વાર્તા અઠાવીશમી.

ગાતી છોકરી.

મધુરીને નાનપણથી સંગીત ગમતું. ગમે તેટલી
રાતી હોય પણ જો તેને કોઈ ગરબા કે હાલરડા ગાઈ
સંભળાવે તો ચૂપ થતી. ભરથરી ગાતા આવે અગર કોઈ
લીખારણુ ગાય તો તે સાંભળવા દોડી જતી. ઘરમાં એની
મ્હોટી ખેંચે તથા મા ન્હાની ન્હાની ગરબીઓ શિખવે
તે તરત શીખી જતી ને પછી એકાંતમાં તેમજ કોઈ
કહે ત્યારે મીઠા સૂરથી ગાતી. મ્હોટા ભાઈ પાસે હામોની-
યમના સૂર શિખતી હતી. મધુરી ભણવામાં ને કામ કર-
વામાં પણ હોંશીયાર હતી.

મ્હોટા ભાઈને સંગીત આવડતું અને તે હામોનીયમ
ફિલરૂખા વગાડી બાજતો. મધુરીના બાપને પણ સંગીતનો
શોખ હતો અને વખતોવખત રાત્રે સૌને ભેગાં કરી ગાતો—
ગવડાવતો. એક દિવસ મધુરીનો પિતા એક ચોપડી લાવ્યો
તેમાં એક સુંદર રાગનું ગીત હામોનીયમમાં ઉતારવા
મ્હોટા ભાઈને કહ્યું. મ્હોટાભાઈએ એકાદવાર હાથ ખેસારવા
ગાયન ગાયું. હામોનીયમમાં ઉતાર્યું. મધુરીએ ધ્યાન રાખી
સાંભળ્યું. બીજે દિવસે રાત્રે જમ્યા પછી આ ગીત મ્હોટા-

ભાઈ સંભળાવવાના હતા. હાર્મોનીયમ ઉપરજ પુસ્તક રહેવા દઈ મહોટાભાઈ જમવા ગયા. કુટુંબમાં રિવાજ હતો કે પુરૂષો પહેલા જમે ને છોકરીયો-સીમંડળ પછી જમે. મહોટાભાઈ, કાકા, પિતા વગેરે જમવા બેઠા. વાતો ચાલે છે, જમવાનો રસ જામ્યો છે, ત્યાં પિતાને ગમતું ગીત સંભળાયું. હાર્મોનીયમના મીઠા સૂર સાથે કન્યાનો મીઠો રાગ ભજ્યો હતો, ને વળી જરા દ્રશ્યી આવતો હતો એટલે તો કાનને તેમજ હૃદયને વધારે મીઠો લાગતો. પિતા, મહોટાભાઈ, માએ મધુરીનો સ્વર યોગજ્યો ને આનંદ આનંદ થયો. પિતા જમીને ઉપર જઈ ઓરડામાં જુવે છે તો મધુરી-દશ વર્ષની મધુરી-મહોટાભાઈનું હાર્મોનીયમ વગાડવામાં ગીત ગાવામાં તદ્દલીન થઈ હતી. ધીરે પગલે પિતાએ જઈ મધુરીના ખલે હાથ મૂક્યો. મધુરી ચમકી, એકલે પિતાએ કહ્યું. મધુ ? ખડીશ નહી ! એ તો હું છું. મહારી મધુ આવી હો'શીઆર હશે એ ખમર નહી. આજ હમે બધાં બહુ ખુશી થયાં છીએ ત્યારે માટે જરૂર એક દિલરૂખા લાવીશ.

વાર્તા ઓગણત્રીસમી.

ઠોઠ છોકરો.

ચુની—ભાઈ સાહેબ ! મહારાથી લેસન નહી વંચાય. કેમે કરતે મહોટેજ મહડતું નથી. ખેન ! બાને કહીમે

ભણાવવાનું મુકી દેવડાવને !

ખેન—તું તો મૂખોજ રહ્યો ! ન ભણાય—ન આવડે એ શું ? આઠ વર્ષનો ઢોલો થયો તોએ હજી ખીજ ચોપડી વાંચતાં આવડતી નથી. તારા કરતાં ઢોલ વર્ષે હું મ્હોટી છું ને છઠ્ઠી ચોપડીમાં છું.

ચુની—ઓહોં ! તું તારી જાતનાં વખાણુ શાં કરે છે ! તારી યાદદાસ્તી સારી છે તેમાંને ! મ્હને તો યાદ નથી રહેતું.

ખેન—પણ યાદ ન કેમ રહે ! જરાક ધ્યાન દર્ધ વાંચે તો ખધુંએ યાદ રહે. તું એવો તો ઠોઠ છે કે ત્હને જે શિખવે તે ત્હારાથી કંટાળે છે. વળી ઘર આગળ લેસન વાંચવાને મદલે આવડો મ્હોટો થયો તોએ ગીલીદંડે કે લખોટે રમવા એસે છે. વાંચવાની તો વાતજ નહી. ત્હને તો કેટલું કહે ?

ચુની ખેનના આ શબ્દો સાંભળી ખહુ દીલગીર થયો. ચોતે ઠોઠ હતો તે જાણતો અને ભણવા કરતાં રમવામાં વધારે વખત કાઢતો તે પણ વાત ખરી, હવે વાંચવાનો વિચાર કર્યો. પણ ખીજને ગીલીદંડે, લખોટે કે પત્તાં રમતાં ફેળે કે રમવાનું મન થતું. એને હવે લાગ્યું કે એ જો નહિ ભણે તો કોઈ ત્હને આહથે નહી. ચુની પાસે પાંચજ મોટર હતી અને તે પણ જુની હતી. હમણાં કોઈ ત્હને કંઈ આપતું નહિ કારણ તે ભણતો નહી.

છેવટે ચુનીએ અભ્યાસ કરવાનો નવોજ રસ્તો બોલી કાઢ્યો. પોતે માસ્તર થયો ને પોતાની પાંચે મોટરને સામે નિશાળીઆ તરીકે બેસાડી ચોપડી ઉઘાડી એકેક શબ્દ-એકેક પાઠ દરેક નિશાળીયાને સંભળાવવો શરૂ કર્યો. આ પ્રમાણે દુક સમયમાં ચુનીને અભ્યાસ કરવાની ટેવ ને મળાહ પડી, કારણ પાંચે નિશાળીયા પાઠ વાંચે કે ન વાંચે પણ માસ્તરને તો પાંચ વાર વાંચવો પડતો અને તેથી માસ્તરને પાઠ મહોડે રહેતો.

વાર્તા ત્રીસમી.

રઘુવાદ છોકરી.

દિવાળીના દિવસ હતા. છોકરાંને ફટાકા ફાડવા, સારાં સારાં લુગડાં પહેરી ફરવા હરવાનું હતું. ગજબું ખાવાનું ને મળાહ મારવાની હોવાથી છોકરાંઓને દિવાળી બહુ ગમે છે. શારદાના મનમાં એમ હતું કે ‘દિવાળી ક્યારે આવે ?’ નિશાળમાં દિવાળીને દિવસે મિલાવડો હતો અને ત્યાં બાદુના ખેલ, ચાહ, ખાવાનું હતું.

દિવાળી આવી. સવારથી શારદા અને ત્હેનાં ભાઈબહેનો સાંજની મિજલસની વાતો કરતાં હતાં. કયાં લુગડાં પહેરવાં તે માટે સવારથી ભાંજગઠ ચાલી. શારદા ચાર લુગડાં કાઢે ને મુકે. છુપ કયાં પહેરવાં તે નક્કી કરી શકી નહિ. સ્વ-

ભાવજ રથવાટીયો. પહેલેથી તૈયાર રહે નહીં ને છેવટની ઘડીયે રથવાટ કરે. 'નિશાળે જવાનો વખત થયો છે' એમ મા કહે ત્યારે આવીયે છીએ, 'થાય છે,' એમ કહે ને પછી 'જમતાં' નિશાળે જતાં રથવાટ. આથી કાંકને કાંક ભૂલી જાય. કાંતો જુનો કળજો પહેરે, કાંતો સપાટ બદલાય.

રાત પડવા આવી ને નિશાળે મિલાવડામાં જવાનો વખત થયો. શારદા ઉપર લુગડાં પહેરવા ગઈ. લુગડાં પહેર્યા એટલામાં માએ ગરમ દૂધ મોકલ્યું. 'સુક હેઠળ, પીઉં છું' એમ કહી શારદા લુગડાં સુકવામાં રોકાઈ. રૂમાલ જડતો નહોતો. માંડમાંડ રૂમાલ જડ્યો. વખત થઈ જવા આંચો ને હેઠળથી શારદાના નામની ખૂમો પડી. શારદા મ્હીડાઈને 'આવું છું' કહેવા ખડાર દોડે છે ત્યાં રથવાટમાં પગ પડ્યો. ઉન્હા ઉન્હા દૂધમાં, ને શારદા "બળીરે!" કરી પડી. ખૂમ સાંભળી બધાં ઉપર આંચાં ને શારદાને પથારીમાં સુવાડી એસડ એપડયું પણ રથવાટનું પરિણામ એ આંચું ! શારદા ઘણા દિવસથી ગોખી રાખેલા મિલાવડામાં જઈ શકી નહિ.

વાર્તા એકત્રીસમી.

સંતોષી છોકરો.

ફીલીપ, પરમ દિવસ તહારી વરસગાંઠ છે. ત્હને કેટલામું વરસ બેસશે ? બોલ બેઘએ ત્હને શું આપું ?

ફીલીપ—કાકા ! મહેને નવમું વર્ષ થેસશે. ત્હમે શું આપવા ધારે છે ?

કાકા—ત્હને કુટખોલ ગમશે ? કહે તો ચિત્રની ચોપડી, કહે તો રમતની ચોપડી અથવા લખવાની પેટી આપું. કહે તો કાંઈ જીવતી વસ્તુ આપું.

ફીલીપ—જીવતી એટલે ?

કાકા—પક્ષી બિલાડી કુતરું એવું કાંઈ.

ફીલીપ—કાકા ! ત્યારે તો કુતરું આપો. એમી પાસે છે એવું. મહેને કુત્રો બહુ ગમે છે.

દીક—મમાને પૂછીને વાત.

ફીલીપની માને પુછતાં જણાયું કે કુત્રાનો વાંધો નથી પણ તેઓ થોડા રોજમાં સીમલે હવા ખાવા જનાર છે એટલે મુસાફરીમાં કુત્રો કાવે નહીં. આથી ફીલીપના કાકાએ ફીલીપ ને માટે લખવાની પેટી આણી ને ફીલીપને દરવખત કાગળ લખવા કહ્યું.

ફીલીપ બીજાં છોકરાં જેવો કજીયાખોર નહોતો. માંગેલી વસ્તુ ન મળતાં કેટલાંક છોકરાં માને પજવે છે, પગ પછાડે છે, રૂવે છે ને -ધમાધમ કરી મૂકે છે, એવો ફીલીપ નહોતો. મમાએ ના કહી એથી જરાએ દીલગીર થયો નહિ. કાકા જે આપે તે લઈ સંતોષ પામવાનો હતો; ને લખવાની પેટી મળતાં સંતોષ પામ્યો.

બીજી વરસગાંઠે ફીલીપ સવારમાં બેઠો હતો ત્યાં એક

સાચુસ ચીઠી ને કુત્રો લઈ આવ્યો. ચીઠીમાં એટલુંજ લખ્યું હતું કે-

મહારા ંહાલા સંતોષી ભત્રિજ શ્રીલીપને લેટ.
કુત્રો.

તેના કાકા હેરી તરફથી.

શ્રીલીપ તો કુત્રો જોઈ ંહેંત ંહેંત કુદ્યો. કુત્રો ઘોળો હતો, આખા શરીરે ઘોળા ખરફ જેવા ને રેશમ જેવા સુંવાળા વાળ હતા.

આ કુત્રો જોઈ શ્રીલીપને બહુ ગમ્યો. શ્રીલીપ જાતે એને નહવડાવતો ખવાડતો ને કુત્રો પશુ શ્રીલીપનું કશું કરતો.

વાર્તા ખત્રીસમી.

મુગી છોકરી.

નંદા છ વર્ષની હતી, દેખાવણી હતી, સુધડ હતી, હસમુખી હતી. ટુંકામાં જે તેને જોતા તે તેને રમાડયા વગર રહેતા નહિ. નંદાને પહેલ ંહેલી મહે' મુંખાઈમાં રમકડાવાળા. શરાફ પ્રધર્સની ટુંકાને જોઈ. હું' રમકડાં લેવા ગયો હતો ત્યાં.

નંદા એક કુંચીવાળી મોટોર ગાડી જોતી ઉભી હતી, આંગળીઓ વડે રમકડાં ખતાવતી અને પાસે ઉભેલી બાઈ રમકડાંનો ભાવ ઠરાવતી હતી. નંદાનો શાન્ત ખુખસુરત

હતાં હયામણા ચહેરા જોઈ હું તો ઉભોજ રહ્યો. મ્હને છોકરી માટે હયા આવી અને પાસે ઉભેલી બાઈને પૂછ્યું. “ખડેન ! આ છોકરી મુગી છે ? હમણાં મુગી થઈ કે પહેલાંથી હતી ? ”

બાઈ—ભાઈ ! આ છોકરી ખડેરી ને મુગી બન્ને છે, છોકરી જેવી દેખાવડી છે તહેવીજ નરમ—ડાહી છે. દાકતરોનું એમ કહેવું છે કે એ સાજી નહીં થાય. એનાં માબાપ નથી; અને એમના મ્હોતનાં દિવસથીજ આ ખડેરી તથા મુગી થઈ ગઈ છે. લાંગવાડીમાં આવેલી એક ચાલમાં એ રહેતાં હતાં. નંદાનો બાગ એક ખડેપારીને ત્યાં ગુમાસ્તી કરતો હતો. એક રાત્રે સુતાં હતાં ત્યાં લાય લાગી, માળો સળગ્યો. બધાં ઘસઘસાટ ઉઘતાં હતાં. આગ વધવા લાગી ને જે ચોરડીમાં નંદા, નંદાનો બાપ અને મા સુતાં હતાં તે ચોરડી સળગી. બધાં જડી ઉઠ્યાં, નંદાને આગ ચોલવનારાઓમાંના એકે પકડી હેઠળ નાંખી, પણ ત્હેનાં માબાપ તો બળી ગયાં. નંદાએ પોતાનાં માબાપને બળતાં જોયાં અને પોતાને ઉંચેથી ફેંકાતી જોઈ ગભરામણ થઈ અને તેજ દિવસથી ખડેરી ને મુગી થઈ ગઈ. મ્હારી એ ભાણેજ થાય અને મ્હારી પાસે રહે છે.

નંદાની હકીકતથી મ્હને ઘણી હયા આવી. અને એ છોકરીને એક સારી ચિત્રામણની પેટી લઈ આપી.

વાર્તા ત્રીસમી.

બગાડી મુકેલો છોકરો.

મંગળ એકનો એક છોકરો હતો. એનો બાપ મામલતદાર હતો અને પૈસાદાર હતો. અતિ હાલ બતાવવાથી ઘણાં છોકરાં બગડી જાય છે તેમ મંગળનું થયું હતું. વિશેષમાં પૈસાદાર હતો. નોકર ચાકર હતા એટલે મંગળનું કામ ચઢયું હતું. સવારમાં દાતણ તો કરેજ નહિ, ને કરે તો બધા ભાઈ ભાઈ કરી ત્હેની પધારી પાસે પાણી દાતણ લાવે ત્યારે. ચાહ લાવે ને એમ થાય કે દૂધ પીવું છે તો હાલને હાલ દૂધ લાવવું પડે. ખાવામાં પણ એમ. બાપ ખંડાર જાય ત્યારે મંગળ સાથે ખરેજ. ગમે તેવી જરૂરની વાત હોય તો પણ મંગળ ઉઠવાનું કેહ કે ઉઠવુંજ પડે. માની સાથે જાય તોએ બીજાને ત્યાં કળ્યા કરે. 'ચાલને, ચાલને, ભૂખ લાગી છે, ખાવું છે' કહી કનડે. બીજાં 'હોય, છોકરાં છે તે એમજ હોય !' એમ કહે પણ પાછળથી ટીકા કરે ને મંગળ ન આવે તો ઠીક એમ ઈચ્છે. આટલું બધું પણ કેમથી મંગળને કહેવાય નહિ. બાપને ગાળો દે. તમાચા પણ મારે, જક કરે તે બધું સંખાય. કારણ મંગળ એકનો એક છોકરો અને પૈસાદારનો છોકરો. સિપાઈઓ મંગળથી કંટાળ્યા હતા શું કરે ! ગરીબ છોકરાંની સાથે તો બોલેજ નહિ.

પણ બન્યું એવું કે મામલતદારને અચાનક ખેલ
થયો ને ગુજરી ગયા. બીજે દિવસે મંગળની મા સપડાઈ
ને બે દિવસમાં મંગળ માબાપ વિનાનો થઈ ગયો. આઠ.
ઢાંડા ન થયા ત્યાં જે બેંકમાં મંગળના બાપે પૈસા મુક્યા
હતાં તે બેંકે દેવાળું કાઢ્યું. આથી ટુંક વખતમાં મંગળ
માબાપ વિનાનો અને ગરીબ થઈ ગયો. એને એના મામા
લઈ ગયા પણ ત્યાં એના ધાર્યા પ્રમાણે થતું નહીં. તે હવે
બહુ ભારે પડ્યું, પણ કરે શું ?—

વાર્તા ચોત્રીસમી.

ઠીકઠાક છોકરી.

વિદુલા નાનપણથીજ ચોકસ. એના માબાપે ન્હાનપ-
ણથીજ ઠીકઠાક રહેવાની ટેવ પાડી હતી. રમવાનાં રમકડાં
રમી રહે કે તરતજ ગોઠવી પેટીમાં મૂકી દેતી. દૂધ ચાહ
પી રહી કે ખ્યાલો મુકી આવતી. લખવામાં કોઈની પેન
કે સીસેટ લે તો બરોબર લંબાળે ને કામ થઈ રહે કે
પાછી જેની હોય ત્હને આપી આવે. કેટલાંક છોકરાં સા-
હીનો ખડીયો જ્યાં ત્યાં રાખે ને પછી બેઠએ ત્યારે ખોળે
અથવા ડેસ બાગે એવી જગાએ મૂકી ઠેરઠેર સાહી ઢાળે.
એમ વિદુલાનું નહીં. લખે ત્યારે પણ ઠીકઠાક. ચોપડીયો
સાચવે, એને પુઠાં ચઢાવે. ખંડાર જઈને આવે કે તરતજ

પોતાનાં લુગડાં સંકેલે ને પેટીમાં સુકી દે. એ કોઈ દિવસ રથવાટ કે ઉતાવળ કરતી નહિ. ખાવા બેસે ત્યારે પણ થાળી ચોખ્ખી કરે અને આગળ પાછળ કાંઈ વેસ્તી નહિ. એ વિદુલાનાં લુગડાં રોજને રોજ નવાં લાગતાં. કારણ કે તે પોતાનાં લુગડાં નિશાળેથી કે ખુદારથી આવી જ્યાં ત્યાં નાંખતી નહિ પણ ઠેકાણે મૂકતી.

વિદુલા બોલવામાં પણ એવીજ ચોક્કસ. વિચારીને અને બોલવા જેટલુંજ બોલતી. કોઈ ખુદારનું માણસ આવતું તો ત્હને પણ ધીરે રહી નામ કામ વગેરે વિવેકથી પૂછતી અને એ માણસ વિદુલાથી સંતોષ પામતું. વિદુલા ઠીકઠાક હતી એટલે ડાંળી કે ઠરસાદાર નહોતી. ખીછ રીતે તો સાદી, મળતાવડી, શાન્ત અને સખ્ય હતી.

વાર્તા પાંત્રીસમી.

રોફી છોકરી.

ગુલ દશ વર્ષની હતી પણ ત્હને રોફ મારવો બહુ ગમતો. હાડામાં ચાર ખૂટ બહલતી. ક્રોક જૂઠા જૂઠા ઘાટનાં ને જાતનાં પહેરતી. માથાના વાળ પણ અનેક રીતે ગોઠવતી. ત્હેમાં સાંજના ચોપાટી ઉપર ફરવા જવાની વખતે એનો રોફ જુદોજ હતો. કોઈ ઠેકાણે ઉભી રહે કે બેસે તો રખેને લુગડાને ડાઘ પડે એ તપાસ્યા કરતી. લોગબોગે

ગાડીમાં કે રસ્તામાં કોઈ સાધારણ માણસ અઠકી બચ તો ગુલનો મિલજ જતો રહેતો. જે ભાગને અડક્યો હોય તે ભાગ પચીસવાર ખંખેરતી, જતાં જતાં સામી મોટોર મળે ને એની ધૂળ ઉડે તો મોટોરવાળાને ગાળો તો કે પણ પછી વાળ-લુગડાં સાફ કરતી. સાથે એક ગજવામાં રાખવાનું ચાટલું રાખતી.

એક દિવસ ગુલનો ભાઈ કાવસ નિશાળે આવ્યો ને ગુલને કહ્યું “ ગુલી ! મ્હારી સાથે ટેનીસ રમ. પીરોબ, જમસુ હમણાં આવશે. એ આવે ત્યાં સુધીમાં એક રમત રમીયે. ”

ગુલ—નહી રે બા ! મ્હને એ રમત ખમત ગમે નહિ. મ્હારાં કપડાં બગડે ને વાળ ચુંથાઈ જાય.

કાવસ—ઓય ત્હારો રોફ ! એમ શેનાં બગડે છે ? પીરોબને જમસુ ત્હારા કરતાં સારાં. રમત રમતી નથી તેમાંજ કોઈ ત્હને ખોટાવતું નથી.

‘ભલે’ ! એટલું કહી ગુલે રૂમાલવતી મ્હો લોચું, વાળ ઠીક કર્યાં ને છત્રી ઉઘાડી ચાલી. સાંજનો વખત હતો. સુરજનો તરકો આકરો નહોતો પણ રખેને તડાકાથી ચહેરો બગડે એ વિચારથી છત્રી ઉઘાડી. ગુલ હમેશાં રખેને ચહેરો બગડે કે કપડાંને ડાઘ પડે કે ચોળાઈ જાય એ ખૂંટીકે કોઈ રમત રમતી નહિ.

ગુલના હાથમાં એક ગુલાબનું પુલ હતું તે ભઈ ગુલ

ચાપાટી તરફ ગઈ. સામેથી જમસુ પીરોબ ને બીબાં સામે મળ્યાં. સાંજના પાછી આવી ત્યારે જમસુ પીરોબ વગેરે રમત રમી રહ્યાં હતાં. હસાહસ થતી હતી અને સઘળાં ખુશ મીબજમાં હતાં. ગુલને આવતી જોઈ તેના બાપ ફક્તમજી બોલી ઉઠ્યા “કેમ ગુલ ! રોક મારી ક્યાં ફરી આવી ! જો જો ત્હારો ચહેરો બગડી ન જાય. આ બધાંની જોડે રમતાં શું થતું હતું ? જો તે કેવાં ખુશ છે ને કેવાં તંદુરસ્ત છે ? તું ત્હારા મનથી ખુબસુરત માનતી હોઈશ પણ ત્હારામાં લોહીજ ક્યાં છે ?”

ગુલ શરમિંદી પડી ગઈ ને રોવા જેવી થઈ ગઈ.

વાર્તા છત્રીસમી.

ભલો છોકરો.

મધુ પાંચ વર્ષનો હતો. એના બાપને લાહોરમાં રેલ્વેમાં નોકરી હતી. એની માનો બાપ એકલો હતો અને પૈસાદાર હતો. એને એકલા ન ગમવાથી મધુને પોતાની પાસે મુકી જવા એના માબાપને કહ્યું. મધુ આ પ્રમાણે દાદા પાસે અંધેરી પાસે જીવેમ ગામમાં રહેતો; દાદા મધુને ખુશ રાખવા બહુ પ્રયત્ન કરતા. મધુ માટે એક બકરાની ગાડી, ફેનોશ્રાફ, નાનો સીનેમેટોશ્રાફ રાખ્યાં હતાં. પોતે જાતે માણસને સાથે લઈ ફરિયાપર ફરવા જતો. અંબાઈથી મેવો વગેરે પણ મંગાવી આપતો. પોતાની પાસેજ સૂવાડતો.

એક દિવસ સાંજના સુરજ અસ્ત થવાની તૈયારીમાં હતો તે વેળા ગામથી દૂર આવેલા ખંગલામાં મધુને ખોળામાં લઈ દાદા બારીએ બેઠા હતા. કેટલાક દિવસ થયા મધુ હસતો નહીં. એ દીલગીર લાગતો અને એને દાદાગીર બોધ દાદાને લાગી આવતું. આજ તો દાદાથી રહેવાયું નહિ તે બોલ્યો. “ બેટા ! મધુ ત્હને શું થાય છે ? ત્હારે કાંઈ બોધએ છીએ ? આમ દીલગીર કેમ રહે છે ? ”

મધુની આંખમાં આંસુ આવ્યાં અને મધુ દાદાને ભેટી પ્રડ્યો ને બોલ્યો, ‘દાદા ! મને કાંઈ થતું નથી. બા અને બાપા ક્યારે આવશે ! એ ક્યાં છે ! ’

દાદાની આંખમાં પણ આંસુ આવ્યાં. ત્હેણે મધુ ! બા લાહોર છે, એનો કાગળ આવ્યો છે—વગેરે વાત કહી શાન્ત પાડ્યો, પણ થોડીવારે તે બોલ્યો “ દાદા ! મ્હને ત્હમે બહુ ગમે છે પણ મ્હારા જેવાં છોકરાં હતા તો મ્હને બહુ ગમત.” દાદાને આજજ બગર પડી કે છોકરાંને મ્હોટાં કરતાં ન્હાનાં એમના જેવડાંની સાથે રમવું બહુ ગમે છે. તરતજ ગામમાંથી પોતાના બે ચાર દોસ્તોનાં છોકરાંને રોજ બોલાવવાનું શરૂ કર્યું. ને તે દિવસથી મધુની દીલગીરી જતી રહી.

વાર્તા સરત્રીસમી.

પુછપાછ કરતો છોકરો.

મનુને આઠ વર્ષનો મુકી એની મા મરી ગઈ હતી. આથી તે એના બાપની પાસે રહેતો હતો. મનુ રોજ સાંજે બાપની સાથે ફરવા જતો તેમજ ઘરમાં પશુ બાપની પા-

સેજ રહેતો. મનુમાં એક ગુણ પુછપાછ કરવાનો હતો. નાહક કંટાળો આપવાની-વચમાં બોલવાની-ટકટક કરવાની કે સમજાયુ અણસમજાયુ બોલવાની ટેવ નહોતી. વખત બેઠા વિવેક અને નરમાશયી પુછતો. આથી મનુના જ્ઞાનમાં ઘણો વધારો થયો. આ ઝાડ શેનું છે ? આ ફળનું નામ શું ? આ છબી કેની ? આ ગાડી શી રીતે ચાલતી હશે ? મુંબાઈ ક્યાં આવ્યું ? એવા એવા સવાલો કરતો અને એનો બાપ જરા પણ રહીડાયા વિના, ‘ મુંગો મરને ’ ‘ લવારો શો ’ એવું કહ્યા વિના, બહાલથી સમજાવતો.

મનુ મહોટો થતો ગયો તેમ આ પુછપાછ કરી બાળી લેવાની ટેવ વધતી ગઈ. નિશાળમાં પણ માસ્તરને સમજણ ન પડે તેનો ખુલાસો પૂછતો. આથી તહેને ગોખવાની જરૂર પડતી નહીં અને નિશાળમાં પહેલો નંબર રાખતો.

મનુ પ્રદર્શન કે એવે ઠેકાણે જતો તો ત્યાં પણ ન સમજણ પડે તો સંભારી રાખતો અને ઘેર આવી રાત્રે કુરસદની વેળા ખુલાસો લઈ રાખતો.

વાર્તા અડત્રીસમી.

ધર્મીય છોકરી.

ભદ્રા—અલી ક્ષમા ! આજ વળી તું મંદીરમાં જવા ક્યાંથી તૈયાર થઈ ! કેટલો તાપ પડે છે ? આવા તાપમાં તું જઈને શું કરીશ ! રહેને ઘેર ! આપણે રમીશું.

ક્ષમા—ના, હું તો માશી સાથે જવાની. મહેને લઈ

જવાની હા કહી છે પછી શામાટે ન જાઉં ?

ભદ્રા—માશી મ્હોટાં છે. તું બાર વરસની શું સમજવાની છે ?

ક્ષમા—અરે મંદીરમાં કાંઈ દર્શન કરવાનાં નથી. ત્યાં પેલા મહારાજ કથા કરે છે તે એવી એવી વાતો કરે છે કે આપણને મજા પડે. નાની નાની સ્તુતી શી-ખવે છે. વળી સંગીત ચાલે છે. કેટલીક સ્તુતિઓ તો મ્હું મ્હોઠે કરી છે.

ભદ્રા—પણ મ્હારી સાથે બાળમાં આવવાને બદલે કથામાં જવાનું કેમ મન થાય છે ? તું તો મ્હોટી ધર્મીની પુછડી ! આપણે તે રમવાનું કે એવું એવું સાંભળવાનું હોય !

ક્ષમા—મ્હને તો એવું ગમે છે કારણ કે સારી થઈ સારાં કામ કરવા માગું છું. ત્યાં કથા સાંભળી વાતો સાંભળી મને શાન્તિ થાય છે ને બીજાનું ભલું કરવાનું મન થાય છે. મને કથામાં તો સમજણ પડતી નથી પણ સાંભળવી તો ગમે છે.

ભદ્રા—તું તો ઢાંગી છે એટલુંજ નહિ પણ ઘરહી છે. માફ માનીને ઘેર રહે, આપણે મજા કરીશું.

ક્ષમા એકની બે થઈ નહી. તેતો લુગડાં પહેરી માશી સાથે જવા તૈયાર થઈ. મંદીરમાં જઈ મહારાજની પાસે બેઠી અને બધાની સાથે સ્તુતિ ગાવા મંડી ક્ષમા મ્હોટી થઈ ત્યારે પણ એવીજ ધર્મી રહી અને દુઃખી-ગરીબને જાતે જઈ બરહાસ કરતી, તેમનાં દુઃખ ઓછાં કરવા મથતી.

સંપૂર્ણ.

જાત-મહેનત

અથવા

આપ સમાન જળ નહિ, અને મેઘ સમાન જળ નહિ.

સહાયરણ, રહેણી અને આગ્રહનાં દષ્ટાંતો સજિત
કર્તા.

સામ્યુઅલ સ્માર્થલેસ, એલ એલ. ડી.

ભાષાન્તર-કર્તા.

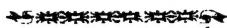
સ્વ૦ ગણુપતરામ અનુપરામ ત્રવાડો.

મીઠી મીઠી વાતો, સદ્વર્તન, અને હરીયા પારના દેશેજીની
વાતો, અંગ્રેજી ઉપરથી રચનાર.

કિરમત. રૂ. ૬-૦-૦

બાળકો માટે પુસ્તકો.

લોર્ડ ચેસ્ટરફીલ્ડનો પુત્ર પ્રતિ ઉપદેશ.	રૂ.	૧-૮-૦
ભોજ અને કાલીદાસ (સચિત્ર.)	રૂ.	૪-૦-૦
શિશુસદ્બોધ માલા.	રૂ.	૧-૪-૦
નાટ્ય કથારસ	રૂ.	૧-૦-૦
મધુબિન્દુ	રૂ.	૧-૦-૦
બાલકાવ્ય	રૂ.	૮-૪-૦
બાલકોનો આનંદ. ભાગ ૧	રૂ.	૦ ૧૨-૦
બાલકોનો આનંદ. ભાગ બીજો	રૂ.	૦ ૧૨-૦
નવરંગી બાલકો	રૂ.	૦-૮-૦
બાલસ્વભાવ.	રૂ.	૦-૧૨-૦
ટુંકી કહાણીઓ ભાગ ૧-૨	રૂ.	૧-૧-૦
રત્નચંદી	રૂ.	૦-૧૦-૦
નવી જીંદગી.	રૂ.	૩-૦-૦
શેરલોક હોમ્સનું નવું પરાક્રમ	રૂ.	૧-૦-૦
બાળવાર્તા—નાની, બોધક, સરસ વાર્તાઓ.	રૂ.	૦-૪-૦
સચિત્ર વાર્તાવિનોદ-રમુજ આપે એવી ચિત્રોચાળી		
ટુંકી, રસિક વાર્તાઓ.	રૂ.	૮-૪-૦

એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની, મુંબાઇ.

